

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

№ 61
(19494)

2021 чылдың
август 18
среда

Хүннүң үнери — 05:05
Ажары — 20:00
Хүн дурту — 14:55

Садар өртээ хостуг 12+

Республиканың удуртукчузунуң ажыл-албаны

ЧОН-БИЛЕ АЖЫК ЧУГАА

Тыва Республика хүнүнде, август 15-те, Россияның Хей-ниити телевидениезинге (ОТР) болгаш Россия 24 телеканалга Тываның Баштыңының — Чазааның Даргазының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг-биле "Ажык чугаа" дамчыдылгазы болурун баш бурунгаар чарлаан турган.

"Ажык чугаа" эртериниң 10 хонук бурунгаар, август 5-тен, qlavatva.ru тускай сайт, социал четкилер болгаш мессенджерлер дамчыштыр чурттакчы чоннуң Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыгга салган айтырыгларын чыып эгелээн. Ниитизи-биле 1200 ажык айтырыг бижимел болгаш видеохевирлерге чурттакчы чондан кирген. Ол хире хей айтырыгларны республиканың удуртукчузунга кижилерниң салганы ажыл-ишти болгаш амыдыралды экижидеринче оларның чүткүлүнүң, социал адырда болгаш экономикада чидиг айтырыгларның көвүдээниниң, Владислав Ховалыгның удуртулгазы-биле олар шиитпирлеттине бээринге чоннуң идегелиниң херечизи болган.

Владислав Ховалыг боду база чон-биле ажык чугаага баш бурунгаар кончук шыңгыы белеткенип турган. Республиканың кожууннарынче үнүп, тус-тус черлерде ажыл-иш-биле ханы таныжып, чидиг айтырыгларны удур-

тукчулар болгаш чурттакчы чон-биле сайгарып сүмележи, оларны канчаар шиитпирлээриниң аргаларын дилеп турган. Чүге дизе чер бүрүзүнүн чедишкиннерин-даа, четпестерин-даа республиканың удуртукчузу бодунуң караа-биле көрүп алганда, чүгле ынчан оларга боттук болгаш чөптүг үнелел бердир болгай.

Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 100 чыл ою, Республика хүнү-биле Тываның бүгү чонунга байыр чедиришкени-биле Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг "Ажык чугааны" эгелээн. Ажыл-ишке чедишкиннерни, кадыкшылды болгаш аас-кежикти чонга ол күзээн.

Кожууннарны кезип чоруп тургаш, тус черниң чурттакчылары-биле ужуражып, дарый кылыр аңгы-аңгы айтырыгларны шиитпирлеп турганын Владислав Ховалыг ажык чугаа үезинде база дыңнаткан. Чижээлээрге, Чаа-Хөл суурнуң бир чурттакчызы оң чурттап турары микро-районга кудук кактыралын дилээн, чүге дизе микроайоннуң чурттакчылары суурнуң барык кыдында кудуктан суглап турарлар. Бо айтырыг бүдүн республикада чидиг болуп турарын Танцы кожууннуң төвү Бай-Хаактың чурттакчылары кудумчуларның суг-биле хандырылгазын дарый шиитпирлээрин дилээни база катап бадыткаан. Бо чылын Тываның кожууннарынга 35 кудукту кактыралы-биле 15 сая рубльди үндүрүп бергенин

Владислав Ховалыг "Ажык чугаа" үезинде дыңнаткан.

"Чоннуң канчаар чурттап турарын карактарым-биле шыңгыып көөр дээш, кожуун, хоорай бүрүзүңге амы-хууда чедер сорулганы салып алган мен. Чоокку үеде Ырак-узак Мөңгүн-Тайга болгаш Тере-Хөл кожууннарга чедер мен" — деп, ол аазаан.

Ырак-узак Мөңгүн-Тайга кожууннуң сайгарлыкчыларының мурнундан Долаана Саая сөс алгаш, кожуун төвүңге чедир автоорукче кичээңгей салырын дилээн. Оон аңгыда ол көвүрүг айтырынын канчаар шиитпирлээр деп турарын айтырган. Херектин ужуру чүдөл дизе, эрткен чылгы үерден Барлык хемни кежилдир көвүрүг бузулган, оон орунга түр көвүрүгнү туткан, аар чүктүг машиналарны ол угбайн, буступ кээп дүжүп болур. Чоокку үеде Мөңгүн-Тайгага автомашиналыг чедип, байдалды боттук карактары-биле көөр деп турарын Владислав Ховалыг дыңнаткан.

«Амгы үеде бис федералдыг акша-хөреңгилерни үндүрүп бээрин манап турар бис, чүге дизе Россия Федерациязының чазаа эрткен чылгы үер-халаптың түңнелинде когараан Ыраккы Чөөн чүкке акша-хөреңгилерни үндүрүп бээриниң дугайында айтырыгны шиитпирлеп турар. Акша алырының дараазында элчээнде бистер бис. Ол келирге-ле, бузулган оруктарның болгаш көвүрүглерниң септелгезин база тудуун эгелээр бис. (Уланчызы 2-ги арында).

Бөгүңгү үндүрүлгө:

КОЧЕТОВ - ТЫВА КҮРҮНЕНИҢ КАВАЙЫ

3-кү арында

ТӨЛЕВИРНИ КЫМНАР АП БОЛУРУЛ

4-5-ки арынарда

ЧОЛУ ЧААГАЙ ЧОГААЛЧЫВЫС

10-11-ги арынарда

Чазактың Аппарат хуралындан

БАЙДАЛ АМ-ДАА ДУШКУУРЛУГ

Август 17-де Тыва Чазактың Аппарат хуралында кол санитар эмчи Людмила Салчак Тывада эпидемиология байдал дугайында дыңнаткан. Эрткен неделя дургузунда коронавирус хамчыындан 832 кижии аарааны бадыткаттыңан. Оон мурнунда неделяга деңизерге бичии-ле (16 хуу) эвээжээн. Ортумаа-биле 0,52 хуу өзе берген дээрзи билдинген.

Хей кезинде Чаа-Хөл, Чеди-Хөл, Тожу, Таңды, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем кожууннарда халдавырлыг аарыг өөс-күп турары демдеглеттинген. Арткан кожууннарда хамчыктыг аарыгдан аараан кижилерниң саны эвээжеп турар.

112 аарыг кижиниң 42-зи эр кижилер, 70-и херээженер. Назы-хар аайы-биле: 17 хар чедир бичии уруглар – 28 кижии, 18-тен 49 хар чедир – 57, 50-ден 64 хар аразы – 19 кижии, 65 хардан өрү – 8 кижии аараан.

Коронавирус хамчыындан хей кезинде (46,3 хуузу) пенсия назылыг улус аарып турар.

Тываның кол санитар эмчизи хей кижии чыгып турар черлерге санитарлыг хем-чеглерни күштелдирерин уламчылаар сүмени кириген.

“МАСКА ЧУРУМУН”

ХАЖЫТКАНЫ ДЭЭШ

Тыва Республиканың ишти киригер сайыды Юрий Поляков хамаатыларның санитар-эпидемиология негелделерни сагып турарын хайгаараар сорулга-биле оларның чурттап турар чериниң аайы-биле бот-озалаашкын чурумунуң күүсөлдөзүгү хамаарыштыр 692 хыналданы шагдаа ажилдакчылары боттандырган.

Хей-ниитиниң черинге тыныш органның камгалал дери чок турганы дээш РФ-тиң Административтик корум-чурум хажыдышкыннарының дугайында хоойлузунуң 20.1 чүүлүнүң 1 кезээ-биле 42 административтик протоколду тургускан.

Таңды кожуунга бадыткаттыңан COVID-19 диагноштуг, оон ужуң июль 21-ден тура бот-озалаашкын чурумунда турар хамааты Россия ИХЯ-зының “Таңды” кожууннар аразында салбырынга хавырткан автомобилден алыр дээш келген. Бо факт-барымдаага холбаштыр РФ-тиң Административтик корум-чурум хажыдышкыннарының дугайында хоойлузунуң 6.3 чүүлү-биле административтик протоколду долдурган.

Бо чылдың эгезинден тура масканы албан кедер чурумну хажытканы дээш шагдаа ажилдакчылары 2200 ажыг административтик протоколдарны долдурган.

ЧОН-БИЛЕ “АЖЫК ЧУГАА”

(Төңүзү. Эгези 1-ги арында).

Мырыңай чоокта чаа Өвүр кожунга чордум. Мөңгүн-Тайга угланышкынын оруктуң бир кезээн харылап турар Өвүрнүң орук септелге-тудуг эргелени күчүлүг грейдер-биле дериер деп шийтир хүлээп алдыңан. Оон аңгыда, планнарда Даглыг Алтайже орукту тудары көрдүнүп турар. Асфальтылыг орук Мөңгүн-Тайганы таварты эртер болзун дээш, чүткүүр ужурулг бис – деп, Ховалыг демдеглээн.

Ийиги айтырыг кожунда бедик дүргөдээшкынниң интернеттиң чогу-биле холбашкан. Бүгү делегей четкизинге коштунарының айтырыын республиканың улуг соталыг операторлары-биле күрүне-хуу штежилгениң күсели-биле шийтирилээриниң шупту аргаларын чоокку үеде сайгарып көөр дээрзин Владислав Ховалыг чугаалаан.

Мөңгүн-Тайга кожунуң төп эмнелгезинге чаа рентген-аппаратты садып бээрин эмчилерниң бирээзи “Ажык чугаага” дилээрге, амгы үениң сан-чурагайлыг дериг-херекселдин эмнелгеге садып бээр-биле 7,5 сая рубль, көжүп чоруур аппаратты садып алырынга 6 сая рубль акшаны үндүрүп бээр шийтир хүлээп алдыңан деп, Владислав Ховалыг харылаан. «Ырак-узак кожунуң чурттакчылары эмчи шинчилгезин өй-шаанда эртери кончуг чугула. Ынчангаштың Мөңгүн-Тайга кожунуң төп эмнелгезинге чаа дериг-херексел кончуг херек» – деп, Владислав Ховалыг демдеглээн.

Вавилин ээтпээнде участоктарда бажыңнар тудуп алган хамаатыларга бажыңнарын бузар сагындырылгар хоорай чагыргазындан кээп турарын ол черниң чурттакчыларының бирээзи

видеохарылзаа дамчыштыр дыңнаткаш, бажыңнарының тудуун, чериниң болгаш инженерлиг инфраструктурасының айтырыгларын шийтирлежиб бээрин Вавилин ээтпээниң чурттакчыларының мурнундан Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыгдан дилээн.

Ол девискээр Би-Хем кожунга хамааржып турган. Аңаа тудуг ажилдары чорудар кандыг-даа план турбаанда, огород-сад ажылы чорудар кылдыр дыка хей кижилерге чер участоктарын тус чер чагыргазының шийтири-биле берген.

«Херек кырында ол девискээр шагдала чурттакчы чоннуг микрорайон апарган. Аңаа инженерлиг инфраструктура херек. Кызыл хоорайның мэриясы-биле ынаар электри шугумун чорудар шийтирнү хүлээп алган бис. Ол ажилдарны кылыр организация-биле керээни август 5-те чарган, шупту ажилдар сентябрьга чедир күүсеттинер. Хары угда 4 ниитилел электри-биле хандыртынар» – деп, В. Ховалыг харылаан.

Вавилин ээтпээнде 900 школачы чурттап турарын республиканың удуртукчузу айтыкан. «Ол микрорайонга уруглар садтары, школа болгаш эмнелге херек. Ам ында уш-баш чок тудуглар чоруп турар. Социал объектилер турар девискээрлерни эрге-чагырга дүрген курлавырлаары чугула» – деп, Владислав Ховалыг чугаалаан.

Хөмүр-даш өртээн чиигедир дээш, Тываның чазаанда кандыг хемчеглер алдынып турарыл? «Ажык чугаа» үезинде ол айтырыг база көдүрүп келген.

«Хөмүр-даш өртээниң айтыры-биле шыңгы ажилдап эгелээн мен. Мээң даалгам-биле Өртектер албаны хөмүр-даштың амгы өртээниң экономиктиг

үндөзилгени санап көргөн. Боттарывыстың санаашкыннарывысты Монополияга удур федералдыг албан-биле шүүштүрдүвүс. Түннелинде хөмүр-даш өртээн бадырар аргавыс бар болган. Амгы үеде Даг-руда компаниязының ээлери болгаш удуртукчулары-биле чугаалажышкын чорудуп турар. Дараазында болур ужуражылгага бот-боттарывысты билчип, эки түннелге келиривисти идегээр мен. Чүгле ынчан хөмүр-даш өртээниң дугайында чонга бүзүрелдиги-биле дыңнадып шыдаар боор мен» – деп, В. Ховалыг чугаалаан.

Республиканың удуртукчузу-биле “Ажык чугаа” үезинде кижилерниң аңаа салганы айтырыглары оларның хүн бүрүде амыдырал-чуртталгазы болгаш ажил-ижи-биле холбаалыг болган.

«Айтырыг бүрүзүн шийтирилээрин кызыдып тур мен. Сагышта ышкыш бо-ла дораан бүде бээр чүүл каяа турар боор. Ол бүгүгө баш бурунгаар планнаттыңан системалыг ажил херек, чогу-на ону ам тургузуп кириптивис. Хууда айтырыглар-биле чергелештир улуг хемчээлдиг айтырыгларны шийтирилээрин база кызыдып турар бис. Берге айтырыгларны шийтирилээр талазы-биле бистиң санал-оналывысты чоокта чаа ужуражылга үезинде Владимир Владимирович Путин деткээн. Ол дээрже агроулетпүр комплекзиниң хөгжүлдиги, энергия чедишпезин чок болдурары болгаш өске-даа айтырыглардыр» – деп, Ховалыг демдеглээн.

Республиканың эрге-чагыргазында чон-биле харылзааның бо хевири кончуг чугула дээрзин Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыгның эрттирген “Ажык чугаа” көргүскен.

Шаңгыр-оол МОНГУШ.

100 ЧЫЛДЫҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫ

Август 14-те Тыва Республиканың Чазак Бажыңыга ТАР-ның 100 чылдаанынга тураскааткан, республиканың шылгараңгай кижилеринге күрүне шаңналдарын тыпсыр байырлыг хемчег болуп эрткен.

Эртенгиңиң 9 шактан эгелеп-ле, Чазак Бажыңыга национал тыва хептерин кеткен, орден – медалын чоргаары кончуг кадагылапкан хоочуннар уурук-сууруктап чыгып эгелээн. Чазактың ажилдакчылары база шупту бир дөмей тыва хептерлиг. Хурал эгелээр мурнунда, республиканың улуг юбилейлиг чылының ужу-утказын көргүскен кыска видеоматериалдарны залга олурганнар көрүп четтикен.

Шынап-ла, 100 деп санны дыңнаарга-ла анаа сан, а ханы бодаптарга, дыка хей чылдар, болуушкуннар, төөгүнүң балалбас арыннары, кижилери...

ТАР-ның 100 чыл ою республикада нарын-берге хамчыктыг аарыг үезинде эртип турар-даа болза, Тыва 100 чыл дургузунда оон-даа берге, кадыг оруктарны эрткеш, сайзыралче бедик тура-соруктуг болгаш чүткүлдүг келгенин юбилейлиг чылда, бо хүнде, түннөп турар.

Ол хүн сеткил өөртүр, каракка эскертиңир болган чүүл, шаңнадып турар улустуң аразында шынап-ла республиканың сайзыралыга улуг үлүг-хуузуң кириштирген, шудургу ажылы-биле төлөптиг дирткен даянгыштыг хоочуннар, ак баштыг эне-лерниң бары. Шупту алдар-аттыг, республикада билдингир кижилер.

(Уланчызы 5-ки арында).

КОЧЕТОВ – ТЫВА КҮРҮНЕНИҢ КАВАЙЫ

суурда эгелээни таварылга эвес. Чүге дээрге маңаа Тываның салым-чолунга төөгүлүг уjur-дузалыг болуушкун болуп, ону Моңгуш Буян-Бадырғы, Иннокентий Сафьянов, Ажыкай Оюн дээн ышкаш шылгараңгай кижилер баштап турган. Кочетов суур Тыва күрүнениң кавайы-дыр – деп, Владислав Ховалыг демдеглээш, чыылган чонга улуг юбилей-биле байырны чедирген.

– Тыва Арат Республиканың баштайгы Конституциязын 1921 чылда Суг-Бажынга улуг шуулганга хүлээп алганындан аныяк

тыва күрүнениң парламентаризминин тургустунуушкуну эгелээн. Тыва парламентаризм бо чылын 100 чыл юбилейин демдегледип турар – деп, Тыва Республиканың Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Даваа чугаалаан.

Байырлыг хемчегиниң киржикчилери Кочетов суурда юбилейлиг чылда чаартынган төөгү-мемориалдыг комплексти кезип көргөннөр.

Шаңгыр-оол МОНГУШ.
Александр ЕНЗАКТИҢ
тырттырган чуруктары.

Тыва Арат Республиканың 100 чылынга тураскааткан байырлал хемчеглерин республиканың хоорай, суурларынга демдеглээн. Август 13-те, Таңды кожуунуң Кочетов суурда мемориал комплекске чечектер салырының ёзулалы болган.

Кочетов суурнуң туттунган чери Суг-Бажынга 1921 чылдың август 13 – 16 хүннерде бүгү Тываның тос кожууннарының болгаш орус чурттагы чоннуң төлээлериниң шуулганынга Тыва Арат Республика күрүнениң тургустунга-

нын чарлаан. Ол шуулганга чаа тургустунган тыва күрүнениң үндезин хоойлузу Конституцияны хүлээп алган.

Тыва Арат Республиканың 100 чылынга тураскаадып, Кочетов суурда мемориал комплекске айыраң чараш өңүг чечектерни Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг, күш-ажылдың хоочуннары, республиканың эрге-чагырга органнарының удуртукчулары байырлыг байдалга салганнар.

– Тыва Арат Республиканың 100 чылынга тураскааткан байырлыг хемчеглер Суг-Бажы деп черде Кочетов

ИННОКЕНТИЙ САФЬЯНОВКА ТУРАСКААЛДЫ АЖЫТКАН

Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 100 чыл оюн демдеглээн хемчеглерниң бир кол кезээ – бот-догуннаан Тыва Арат Республиканың тургузукчуларының бирээзи Иннокентий Георгиевич Сафьяновка (1873-1953) тураскаалды Кызыл хоорайга ажытканы болган.

Ол байырлыг езулал август 13-те, Орус культура төвүнүң мурнунга болуп эрткен. Билдингир тыва скульптор Байза Ондарның Смоленск хоорайга хүлдерден шууткуп кылганы Иннокентий Сафьяновтуң тураскаалы ында тургускан.

Байырлыг езулалга Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг, ТР-ниң Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Даваа, Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү сенатор Дина Оюн, Тывада Кол федералдыг инспектор Александр Вавилихин, Кызыл хоорайның мэри Карим Сагаан-оол болгаш Иннокентий Сафьяновтуң салгалдары болур төрөл-дөргүлүнүң төлээлери, хоочуннар болгаш аныяк-өскен, албан-организация черлериниң удуртукчулары, хей-ниитижилер болгаш массалыг информация чепсектериниң төлээлери киришкеннөр.

Байырлыг езулалга баштайгы сөстү Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг алган:

– Эки хүннүң мендизи-биле хүндүлүг хоочуннар, эргим чаңгыс чер-чурттугларым, Тыва Республиканың өңүктери болгаш аалчылары! Тыва Арат Республиканың

тургустунганындан бээр 100 чыл ою боор кайгамчыктыг байырлал-биле сеткилимниң ханызындан Силерге байыр чедирип тур мен!

Төрээн республикавыстың 100 чылдаан юбилейин эрттирип турар хүннерде шаг-үелер аразында харылзааларны катап тургузуп, Тыва күрүнениң таваан салырынга киришкен алдарлыг Иннокентийге-Экэндейге-Сафьяновка тураскаалды ажыдып турарывыс бо. Бир-ле дугаарында, бо төөгүлүг болгаш кайгамчыктыг төлөвилелди боттандырган улуска өөрүп четтиргенивисти илередир-дир мен.

Хүндүлүг өңүктөр! Иннокентий Георгиевичиниң өндүр тураскаалынга кол чүүл – ооң эгелээшкенири болгаш бодалдары амыдыралга канчаар боттанып турары болбайн аан. Тыва деп атты Конституция езугаар быжыглаарын ол саналдаанын маңаа демдеглээр апаар. Оон бээр Тыва салым-чолун кезээ мөңгедө Россия-биле каттыштырган болгаш ооң чарылбас кезээ болган.

Бөгүн кижги бүрүзү бистиң регионувус хөгжүлдөзү дээш үлүүн кирип чоруур.

Сафьяновтуң Урянхай крайның бот-догуннаашкынының дугайында бодалдары, ооң Хүн-Ноян Буян-Бадырғы-биле кады күженишкенири болгаш шиитпирлери делегейиниң политиктиг чуруун-картазын өскерткен 20-ги чүс чылдың кол болуушкуннарының бирээзинге чедирген. Таптыг-ла чүс чыл бурунгаар көшкүн тыва чон төрээн черинге бот-догуннаан күрүнени тургускан.

Бо кайгамчыктыг тураскаалды тургусканы культура болгаш төөгү талазы-биле улуг уjur-уткалыг! Ам ону долгандыр чүү болуру, кандыг уткалыг хүрээлел-биле ону долдурарывыс база чугула. Ол ышкаш 2014 чылда бистиң хоорайывыста Хүн-Ноян Буян-Бадырғыга тураскаалды база тургускан болгай.

Эргим чаңгыс чер-чурттугларым! Иннокентий Сафьянов ышкаш, бүгү тала-биле сайзыраңгай болгаш төөгүлүг кижиниң тураскаалынга мөгейип тура, төрээн чуртувустуң төөгүзү дээш чоргаарланып, ооң салым-чолу дээш харысалгавысты медресеп билип, күш-ажылывыс-биле ооң хөгжүлдөзүн чедип ап чоруур бис! Улуу-биле четтирдим! База катап байырлал-биле!

Владислав Ховалыгның соонда Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү сенатор Дина Оюн сөс алгаш, Иннокентий Сафьяновтуң Тыва күрүнени тургузарынга кириген үлүүн демдеглевишаан, Тыва Республиканың тургустунганындан бээр 100 чыл оюнун

бүдүүзүндө Россия Федерациязының Президентизи Владимир Владимирович Путин Тыва Республиканың амгы удуртукчузу Владислав Товарищтайович Ховалыг-биле ажилчын ужуражылганы эрттиргенин онзалап демдеглээн.

Чүс чыл бурунгаар Тыва Республика тургустунуп, ооң моон соңгаар салым-чолу шиитпирлеттинген турган болза, чуртувустуң болгаш республикавыстың удуртукчуларының ам бо хүннерде болуп эрткен ажилчын ужуражылгазы Тываның 21-ги чүс чылда хөгжүлдөзүнүн оруун айтып турар деп сенатор Дина Оюн онзалап демдеглээн. Ол ышкаш Тываның сенатору Федерация Чөвүлелиниң даргазы Валентина Матвиенконун мурнундан Тыва Арат Республиканың 100 чыл оюн таварыштыр тыва чонга байырын чедирген.

Хей санныг Сафьяновтарның төрөл бөлүүнүң мурнундан Иннокентий Георгиевичиниң төрөл чээни Василий Сафьянов улуг өгбөзүнге кайгамчык тураскаал ооң чүгле омур-хевирин чиге көргүскен эвес, а харын мырыңай ооң аажы-чаңын, мөзү-бүдүжүн безин дамчытканын магадаан.

Тыва Арат Республиканың үндезилекчилериниң бирээзи ИННОКЕНТИЙ ГЕОРГИЕВИЧ САФЬЯНОВКА тураскаалды байырлыг байдалга ажыткан соонда, Тыва Республиканың, Кызыл хоорайның удуртукчулары, чыылган чон боодал чечектерни аңаа мөгейип салганнар.

Киржикчилер шулту хамчыктыг аарыг ковид-19-ка удур бүгү хемчеглерни сагып тургаш байырлыг езулалга киришкеннөр.

Мерген АНАЙ-ООЛ.
Буян ООРЖАКТИҢ тырттырган
чуруктары.

Социал айтырыглар

ТӨЛЕВИРНИ КЫМНАР АП БОЛУРУЛ

- Ажы-төлдүг өг-бүлелерде 8-16 харлыг уруг-дарыын чааскаан азырап-өстүрүп чоруур авалар азы адаалар;
- Ада-ие хүлээлгезин чааскаан күүседип турарлар (бирээзи чок апарган, ис чок читкен, төрүттүнгөн херечилелинде ады бижиттинмээн, бот ие);
- Алимент төлээриниң дугайында судтуң шиитпирин алган ада, ие, хоойлу езугаар төлээлекчизи;
- Өг-бүлениң орулгазы кижиге бүрүзүңгө хамаарыштыр 11494 рубль четпес болза (Тывада чурттаарының эң чавыс хемчээли – 11494 рубль).
- Өг-бүлениң орулгазын көөрдө: шалың, шаңнал акша, пенсия, социал пособиелер, стипендия, акша компенсацияларының чамдык хевирлери болгаш оон-даа өске орулга бүрүзү хамааржыр. Оон аңгыда өнчү-хөреңгизинде чеже бажың, чеже машина барын база көөр.
- Ук пособиениң түңү 6106,50 көпөөк (уруг бүрүзүңгө). Бо чылдың июль 1-ден эгелеп билдиришкннерни хүлээп эгелээн. Шиитпирни 10 ажил хүнүнүң дургузунда үндүрер. Чамдык таварылгада 30 ажил хүнү чедир узай бээр.
- Билдиришкнни Күрүнө ачы-дузазының чаңгыс аай электроннуг хевиринге (Госуслуги) азы чурттап турар чериниң аайы-биле Пенсия фондузунга кириер.
- Бир звес билдиришкнни уруг 8 хар четпээнде берипкен болза, 8 харлап-тарга төлевирни ап эгелээр. 2021 чылдың июль 1-ден эрте звес. 8 харлапкан соонда, орай болза, билдиришкн кириген хүнүндөн эгелеп алыр. Төлевир саналгаже бир ай озалдап чоруп олурар (июльда кирирге, августта алыр). Төлевирниң хуусаазы билдиришкн кириген хүндөн эгелээш бир чыл болур. Дараазында чылда катап база шупту медээлерни кириер.

Өг-бүлениң орулгазының хемчээлин канчаар билип алырыл

(3 кижиден тургустунган өг-бүлөгө чижек санаашкын).

Авазының шалыңы 25000 рубль, улуг уруу студент, 1500 р. стипендия-лыг, бичии уруунга 409 р. пособие ап турар дижек.

$25000 + 1500 + 409 = 26909 \times 12$ (ай) = 322908 (чылда) / 12 (ай) = 26909/3 (кижи) = 8969,66 р.

Бо чижек өг-бүлениң чылда орулгазы бир кижиге онааштыр 8969,66 рубль болган. Чурттаарына көрдүнгөн кудуку деңгел – 11494 рубль болганда, орулгазы четпес. Билдиришкнни кирип болур. (Өг-бүлениң адында 1 бажың, бир машина бар болза. 2 машина азы 2 бажың бар болза, чеже-даа орулгазы четпес болза чедимчелиг өг-бүлөгө хамааржыр).

Дорт дамчыдылга

Россияның Пенсия фондузунуң Тыва Республика талазы-биле салбырының специалистери «Шын» солунуң журналистериниң киржилгези-биле дорт дамчыдылгага чаа төлевирлер дугайында чоннуң айтырыгларына харыылаан. Ол дээрке келир үениң аваларына, ажы-төлдүг өг-бүлелерге чаңгыс удааның 10 муң рубли, 8-16 харлыг уруг-дарыын чааскаан азырап-өстүрүп чоруур аваларга азы ачаларга чаа төлевирлер дугайында айтырыгларга Россияда Пенсия фондузунуң ТР талазы-биле салбырының эргелекчизиниң оралакчызы Урана Кавыкаевна Монгуш харыылаан. (Айтырыг салыкчылары боттарын таныштырбаанар).

– Билдиришкнниң шиитпирин 10 ажил хүнү дургузунда үндүрүптер болза, чүгө 30 хонук чедир узай бээрил?

– Кириген билдиришкннде бодунуң дугайында медээлерниң шуптузун хынаар. Орулгаларын, өнчү-хөреңгизин, медээлерниң шын-мегезин. Машина техниканы ИХЯ-ның баазындан, Росреестрден шимчевес өнчүнү, бот ие болза ХБАБ-тан, кайы-бирээзи чок апарган болза Пенсия фондузундан, уругнуң хоойлу езугаар төлээлекчизи болза өске (төрзөн) ада-иези алимент төлөп турарын, судтуң шиитпирин бар-чогун, кажан, кайы судка дээш оон-даа өске чүүлдерни тодарадыры-биле чогуур черлерге айтырыг-чагааларны (запрос) чорудар. Ол айтырыгларның харыызы чеже-даа 5 ажил хонуунда болу бээр деп каан болза, узай бээр таварылгалар бар. Ынчап кээрге, колдуунда 30 ажил хүнү болур. Бир звес билдиришкннде медээлерни шын звес, азы тода айтыпкан болза, ону тодарадыры нарыдап, үези узай каар. Оон аңгыда өг-бүлелер звээш-ле дизе 3-4 кижигүннүг болур. Ол айтырыг-чагааларны кижиге бүрүзүңгө хамаарыштыр чортур. Шору назы чеде берген уруглар түрүдө ажилдап турган бе дээш, үндүрүг органнырче база айтырыг-чагааны кириер. Шупту медээлерни тодарадыры, чүгө ынчан төлээр-төлөвезиниң шиитпирин үндүрер.

– Баштайгы түңнелдер илереп келген боор аа?

– Бо хүннерде июль 1-2-ниң билдиришкннериниң шиитпирин үндүрүпкен бис. Баштайгы билдиришкннерден көөрге, орулгазы чедер өг-бүлелер безин кириген болуп турар.

Канчап билер дээн бодады ирги бе, ийи, үш катап кирип турарлар база бар. Дөмей-ле шупту медээлер илереттинип келир. Ада-иези иелээ бар өг-бүлелерниң кол даяныр документи алимент төлээриниң дугайында шиитпир. Хамааты кижиниң чүгө билдиришкнни биске чедип кээр болгай, ынчангаш оон-на шупту медээлерни шын, тода билеп алыр болза дыка эки.

Чижеглей 3 муң билдиришкн деп билеп алыр болза, хыналда соонда, оларның чүгө 800 хирези төлевирни ап болур болган. Арканнары чедимчелиг өг-бүлелерге хамааржыр.

– Бүдүн өскүс уругларга кандыг хамаарылгалыг?

– Бүдүн өскүс уругларның азырадыкчызын чидиргени дээш айда алыр пенсиязы 12 муңдан звээш звес болур деп билер бис. Ынчангаш орулгазы чедер. Пособие алыр эргези чок. Бир звес опекуну болза ол өг-бүлениң орулгазын база көөр апаар.

– Ачавысты чидирген дээш пенсия ап турар бис, ындыг уругга хамааржыр бе?

– Адазы чок апарган, авазы бар, чартык өскүс дээш ап турар пенсияңар хемчээлин билер болгай силер. Авазы ажылдап турар болза, шалыңы кажыл. Айда орулга оон көстүп келир-дир. Долу медээлер чокта төлевирни ап болур, болбазын чугаалап шыдавас мен. Билдиришкнни кирип болур силер.

– Оглум ачазы-биле он чыл бурунгаар чурттавайн барган бис. Оглум чогуу ачазының адында. Алиментже берип турган мен, ам төлевейн турар.

– Ажырбас, төлөп-төлөвейн турарын барымдаалавас. Кол-ла чүве алимент ду-

гайында судтуң шиитпирин. Билдиришкнни кирип болур силер.

– Инвалид уруглуг ие, ажылдап турар, шалыңы 35-40 муң, бажыңы бар, төлевирни алыр бе?

– Инвалид уруу пенсия ап турар чадавас. Ынчап кээрге авазының шалыңы, уруунуң пенсиязын кадыккаш, өг-бүлениң кижигүннеринге үлөптер. Оон 11494 рубльден хөй бе, звээш бе, оон хамааржыр.

– Уруумнуң ачазы-биле чарлы берген бис, мен бодум инвалид мен, төлевирни ап болур бис бе?

– Алимент төлээр деп судтуң шиитпирин бар бе, база-ла орулгазындан, өнчү-хөреңгизинден көөр.

– Ийи оолдуг мен, ачазы чок апарган дээш чартык өскүс пенсия ап турар бис. Бодум ажылдавайн турар мен, ону орулга кылдыр санаар бе?

– Пенсияны боттарыңарга база ап турар силер бе?

– Ийе.

– Ынчаарга ап турар пенсияның хемчээлинден хамааржыр-дыр. Бир кижиге онааштыр 11494 рубльден көвүдөвес болур ужурлуг.

– Пособиени росбанкке шилчидип болур бе?

– Кайы-даа банкыны айтып болур. Чүгө албан «МИР» картазы болур ужурлуг.

– Алиментже бербээн мен, ачазы бодунуң күзели-биле бичиилеп дузалайып турар болза кандыгыл?

– Алимент төлээриниң дугайында судтуң шиитпирин чокта хоржок.

– Билдиришкнни июль 1-де кириген мен. Август 3-те төлөвес деп харыы келген. Долгааш айтырымга, катап кириптиңер дээн. Ам август айда катап кириптиримге, кажандан эгелеп төлөп эгелээрил?

– Август айдан эгелеп төлээр, чүгө дээрке бир дугаар билдиришкнниңер чедир долдуртунмааны чадавас. Чедир долдурбас болза база ойталап болур. Чүгө дээрке шын звес, азы тода звес медээлер-биле долу тодарадылганы, хыналданы кылыры болдунмайн барып

болур. Кичээнгейлиг долдуары кол.

– Менде чүгө 600 рубль ажып турар болган, чүгө төлевирни ойталааныл?

– Мында чурттаарына көрдүнгөн кудуку деңгелден 600 рубль ашканы дээш. 1-даа рубль, 50-даа көпөөк ажа бээрке, чөпшээрес.

– Август айда билдиришкнни кириген мен. Кажан ап эгелээр бис?

– Төлевирни ап болур шиитпир үндүргөндө, августа кириген болза, сентябрьда ап эгелээр. Август айның сентябрьда, сентябрьның акшазын октябрь айда алыр.

– 2020 чылдың июньга чедир хуу сайгарлыкчы турган мен. Оон 3 ай ишти ажыл чоктарга турдум. Бо июнь айда билдиришкнни кириген мен. Уругларымны чааскаан азырап чоруур мен. Эрткен чылын сентябрьда, бир ай ажылдаан мен. Ажыл берикчизи акшаны холумга берген. Орулгамны шынзыдыптар хире барымдаалар чок. Канчаар мен?

– Билдиришкнни кириген болзуңарза, шуптузун хынапкаш, харыылаптар. Шупту кандыг-даа орулга чок чурттап турар өг-бүлелерге база 8-16 харның пособиен тывыспас. Чүгө ажылдавайн турган, кандыг чылдагаан-биле дээш, шуптузун тодарадыр. Чаңгыс-даа ажылдавайн, орулга чок турган болза хоржок. Азы бичии уруун азырап олурган бе, инвалид кижиге ажаап турган бе дээш, шуптузун тодарадыр.

– Чартык чыл ажылдааш, чартык чыл ажылдаваан болза?

– Орулга ап турган үези 10 айдан звээш звес турар ужурлуг. 10 ай четпес болза, хоржок. 6 ай ажыл чоктарга турган, 4 ай ажылдаан болза, 10 айның орулгазы көстүп кээр. 10 айдан звээш звес кандыг-бир орулгалыг турар ужурлуг.

– Ийи дугаар өг-бүлелиг мен, улуг уруумнуң төрүттүнгөн херечилелинде адазының ады чок. Ол уруумга төлевир ап болур мен бе?

– Ийе, билдиришкнни кирип болур силер. Ынчалза-даа өг-бүлөдө өөңер ээзиниң орулгазын база кириштирер (Уланчызы 5-ки арында).

(Төнчүзү. Эгези 4-кү арында).

апаар. Амгы өг-бүлениң шупту орулгаларын санааш, тодарадыр. Бир кижиге-ле онааштыр 11494 рубль четпес болза, чаңгыс ол уругга ап болур.

– Бистиң адавыстың адында ийи машина турган. А херек кырында бирээзин шагда-ла садыпкан бис, ынчалза-даа ол машина бистиң адывыста хевээр. Бо таварылгада канчаарыл?

– Бир звес ам бо үеде КАИ-ден үндүр бижиттирип алыр болзунарза, дөмей-ле ойталап кааптар. Дөзүндө ийи машиналыг кылдыр көстүп турар болгай.

– Бүрүткелден ужулдурга, кажан катап билдиришкенин кирип болур?

– Барык бир чыл ажыг үе эртерге ук өңчү саналгаже кирбейн баар-дыр. Тодаргайлаарга, бир чыл 4 ай болгаш дужаап болур. Өг-бүлелерниң орулгазын мурнуку 4 айның болгаш оон мурнунда бир чылдың көөр.

– Декрет акшазын база орулга кылдыр санаар бе?

– Ийе, ол дээрге эмчи хуудузу-дур.

– Үш ажы-төлдү чааскаан азырап турар мен. Бир дугаар оглумнун ачазы чок апарган. Артканнарының бар. Ап болур мен бе?

– Бир дугаар оглунга кирип болур. А арткан оолдарына алимент төлээр деп суд шиитпири бар болза, кирип болур. Маңаа база-ла өг-бүлениң орулгазын, өңчүзүн көргөш, шиитпир үндүрер.

– Хуу сайгарлыкчыларга ажилдаан шалыңын холунга бээр. Агар санче шилчитпес. Акша алган деп бижик бер-бес. Канчаар мен?

– Сөөлгү бир чыл чартык хире үеде орулгазы тик болганда, канчап-даа шыда-бас. Албан-езу-биле акша албайн турар болза, орулгазын көргүзүптер барымдаалар херек.

– Июль 5-те Пенсия фондузунга билдиришкенин дужааган мен, ам-даа сураг, чок.

– Ийе, ол билдиришкенин хуусаа-зы эртпез, ам-даа көрүлдеде. Колдуунда бо неделяның төнчүзүнге чедир көстү бээр. Ам-даа бичии манаар-дыр силер.

– Билдиришкенин харыызы канчаар кээр?

– Кайнаар кириген-дир, аңаа келир. Күрүнениң чаңгыс аай ачы-дузазын таварыштыр чоруткан болза, аңаа (Госуслуги) харыызы кээр, Пенсия фондузунга болза телефон-биле дыңнадыптар.

– 3-7 хар уруглар пособиен орулга кылдыр санаар бе?

– Ийе, санаар.

– Сентябрьда божуур мен, билдиришкенин кирип болур бе?

– Херээжен кижиге июль 1-де иштиг турар болза-ла, билдиришкенин кирип болур, чүгле 12 неделя четпезинде учетка туруп алган болза. Чижээлээрге, сентябрьда божуур болза июль, август, сентябрь бо үш айның алыр. Эмчинин хайгааралына чурум үревейн, үезинде кээп турганын база көөр. Оон аңгыда, база-ла чурттаарына көрдүнгөн кудуку деңнелди – өг-бүлениң шупту орулгазын кадыккаш, 12 айга көвүдеткеш, өг-бүлениң кежигүннеринге үлээрге, 11494 рубль чедер-четпезин, ол ышкаш өңчүзүн база көөр.

– Херээженнер эмчизинин даңзы-зында турар мен, билдиришкенин кажан кирип болур мен?

– 12 неделя четпезинде туруп алган болзунарза билдиришкенин ам-даа болза кирип болур силер. Төлээр-төлөвези шупту байдалдарны тодарткан соонда билдинер.

– Мындыг таварылга бар. Иштиг херээжен кижиге инвалид. Айда 12 муң пенсия ап турар. Ынчап кээрге ол кижинин орулгазы чедимчелиг деп көстүп турар, төлөвирни алыр эргези чок. Бис канчап-даа шыда-бас бис – деп, Урана Монгуш тайылбырлаан.

– Школачыларга чаңгыс удаа төлээр 10 муң рубль төлөвирин албаан бис.

– Август 2-ден бо төлөвирни Пенсия фондузу төлөп эгелей берген. Неме билдиришкенин бижээн өг-бүлелер кириптерге-ле шилчидип турар бис. Бо хун алыр хире уругларның барык 98 хуузу төлөвирни алганнар. Ам-даа билдиришкенин кирибээн болза, бо чылдың октябрь 31-ге чедир кирип болур. Төлөвирни албаан улуска чыл төнчүзүнге чедир төлээр.

Аржана ЧАМЗЫРЫН.

Келир үениң иелеринге көрдүнгөн төлөвирни кымнар ап болурул

– 6 неделядан өрү иштиг херээженнер;

– ижинниг апаргаш 12 неделя четпейн турда херээженнер эмчизинин даңзызынга туруп алганда;

– өг-бүлениң орулгазы (бир кежигүнгө хамаарыштыр) ук черниң чурттаарына көрдүнгөн ортумак хемчээлинден ашпас болза. Тывада – 11494 рубль;

– төлөвирни 2021 чылдың июль 1-ден эгелеп бээр;

– билдиришкенин Күрүне ачы-дузазы азы чурттап турар черинин аайы-биле Пенсия фондузунче кирир;

– төлөвирни бээр-бербезинин дугайында шиитпирни 10 ажил хүнүнүн дургузунда үндүрер. Чамдык таварылгада 30 ажил хүнү чедер берип болур;

– бир звес билдиришкенин эрте-ле берипкен болза, 6 неделядан эрте звеске төлээр, оон орай болза кириген айындан эгелээр;

– пособиени 12 неделядан божуур айынга чедир төлээр.

(санаашкын база дөмей!!!)

100 ЧЫЛДЫҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

ТР-ниң Чазак Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг чыылганнарга байыр чедиргеш, Тываның 100 чылының орденин бир дугаарында кадык камгалал адырының хоочуннарына тыпсып эгелээнин, Тываның бирги Президентизи Шериг-оол Ооржак сөс алгаш, онзалап демдеглээн. Шынап-ла, эмчилерге хүндүткелди ынчаар көргүскени чөптүг дээрзинге чөпшээржи, залга олурганнарның хей кезии бажын согаңнадып олурганындан илдең болган. Чүге дээрге кижилерниң амы-тыны дээш боттарының амыр-дыжын харамнанмай, төнмес-батпас коронавир-рус деп хамчыктыг аарыг-биле демисе-жип турар улус, эмчилер-ле болгай. Хей шаңналдар аразындан "РФ-тиң кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы" деп бедик атка Халдавырлыг аарыглар эмнелгезинде ажилдап турар эмчи Маргарита Мижит, Республиканың СПИД-ке болгаш халдавырлыг аарыгларга удур баш бурунгар ажил чорудар республика төвүнүн улуг эмчизи Александр Ооржак төлөптүг болганнар. Лука Крымскийниң медалы-биле травматология төвүнүн удуртукчузу, нейрохирург эмчи Белек-оол Дугур шаңнаткан.

Шаңналдар уламчылаан тудум, 80-89 харлыг хоочуннар индирже үнүп, ТАР-ның 100 чылынга ханы утка кирип, амыдыралындан кыска сактышкыннарны чугаалап, шүлүктөп, республиканың хөгжүлдөзү дээш чүгле демниг, эйнайралдыг ажилдаарын амгы салгалга күзеп, чагып турганнар. Буян-Бадыр-гы орденин II-ги чергези-биле муниципалдыг албанның хоочуну Александра Донгак, а Буян-Бадыр-гы орденин I-ги чергези-биле ТР-ниң бирги Президентизи Шериг-оол Ооржак биле Тываның база бир улуг күрүне ажилдакчызы чораан хоочун Григорий Ширшин шаңнатканнар. Шериг-оол Ооржак бедик шаңнал дээш четтиргенин илереткеш, черле күрүне чергелиг удуртукчу болуп ажилдап чораан болгаш орус-тыва дылдарга элээн тодаргай сан-фактыларга доктаап, республиканың хөгжүлдөзү дээш амгы даргалары бот-боттарын хүндүлөжи, демниг ажилдаарынче ол кыйгырган. Ол ышкаш амгы үеде Хун-Ноян Буян-Бадыр-гы дугайында материалдарның эвээш болуп турарын демдеглээш, бо талазы-биле улуг эртем-шинчилел ажилын чорудары чугула дээрзин эртемденнерге сүмелзэн.

Юбилейлиг чылда ажил-агыйның аңгы-аңгы адыр бүрүзүндө төлөптүглер тус-тузунда шаңнатканнар. Ниитизи-биле Тываның 100 чылының юбилейлиг медалын 40 хоочунга тывыскаан. Оларның аразында Чимит-Доржу Ондар, Хонук-оол Монгуш, "Мөген-Бүрен" КУБ-туң мурнакчы малчыны Эрес-оол Иргит биле удуртукчузу Өшкү-Саар Ооржак, Эрзинде Уургай аттыг СПК-ның удуртукчузу Батаа Кунгаа,

В. Көк-оол аттыг Национал театрың артистери Дыртык Монгуш, Анна Ширин-оол, Тываның Күчүтен мөгези Аяс Монгуш, хостуг хүрешке Европа чемпиону Александр Доржу, Каа-Хемниң хүндүлүг чурттакчызы, ном саңының ажилдакчызы Галина Бессмертных, биология эртемнеринин доктору Светлана Курбатская, хоочуннар Роза Ширшина, Аргина Пала, Галина Хопрова, Евгений Тутатчиков, Виктор Пирогов, Анатолий Санников болгаш өскелер-даа. Ол хүн күрүне шаңналынга төлөптүг болган улус аразында Тываның Журналистер, Чогаалчылар эвилелдеринин хоочуну, Кара-Күске Чоодуга Тываның Улустун чогаалчызы бедик атты тывысканы кончуг-ла чөптүг болган. Хүндүлүг хоочун бодунун 85 харлаан юбилейлиг чылында бедик атка төлөптүг болганынга өөрүп, ТАР үезинде – бичии школачы, Тыва Автономнуг область турда – студент дээш бо хүнге чедир Тываның канчаар сайзырап келгенин караа-биле көргөн, холу-биле туткан, киришкенин чыылган-нарга чугаалааш, четтиргенин илереткен. Кызылдың дугаары 15 лицейинин орус дыл болгаш литература башкызы Ольга Зеленова "РФ-тиң алдардыг башкызы" атка төлөптүг болган. Федерация Чөвүлелинин Даргазы В.И. Матвиенконун өөрүп четтиришкенин бижии Александр Санчатка, ТР-ниң Дээди Хуралының депутаты Ульяна Монгушка Федерация Чөвүлелинин Хүндүлел бижии сенатор Дина Оюн тывыскаан.

Ол хүн шаңнал алган хоочун бүрүзүнүн эрткен намдарын бижиир болза, чаңгыс звес тоожу үнүп кээр дизе, хөөредиг болбас. Бүгү назынында күрүнге, чонунга бараан болуп ажилдаан хоочуннар аразында доктаамал чүведен чыда калбас, көскүлөңнери-даа бар, хей чүве чугаалаарына ынак звес, чүгле ажил-иштен халбактанган, кол чүве – чонунун хүндүткелди деп санап чоруур оожум бүдүштүглери база бар. Макаар Донгак 15 харлыындан эгелеп Сүт-Хөлдүн Алдан-Маадырга трактор башкарыкчызының дузалакчызы кылдыр ажилдап киргеш, ол олчаан инженер-механик дээди эртемни чедип алгаш, колхоз-совхоз директорунга чедир ажилдааш, 61 чыл дургузунда үзүктел чок көдээ ажил-агыйга бараан болуп ажилдаан. 76 харлыг хоочун шаңнал алганынга өөрүп, республиканың удуртулгазы эзулуг күш ажилдың кижилеринге, хоочуннарынга күрүне шаңналдарын тывысканы чөптүг дээрзин демдеглээн. Амгы салгалга ажил-агыйже сундугуп, ылаңгыя Тываның девискээринде чаптылган хову-шөлдерге тараа культураларын тарып, аныктарны көдээ ажил-агыйже хаара тудар болза эки деп, ол чугаалаан.

Карина МОНГУШ.

Авторнун тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 100 чылдаан оюнда юбилейлиг медаль-биле шаңнаарының дугайында

Тудуг адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Арат Республиканың тургустунганының 100 чылдаан оюнда юбилейлиг медаль-биле Владимир Евгеньевич ИЛКИНИИ – күш-ажылдың хоочунун; Раиса Семеновна КЛИМИНАНЫ – «Тыва хамааты төлөвилел» ААН-ниң төлөвилел институтунда кол инженерни; Николай Антонович КРАПИВИНИИ – «Энерготудуг» КХН-ниң директорун; Биче-оол Чадамбаевич ООРЖАКТЫ – «Кызылтудуг» КХН-ниң директорун; Борис Владимирович РУДНЕВТИ – «Тыва хамааты төлөвилел» ААН-де төлөвилел институтунун чингине директорун; Антониде Самуиловна ФОКИНАНЫ – «Стройэкономцентр» КХН-ниң директорун; Геннадий Григорьевич ХИТЯЕВТИ – Тыва Республикада Күрүнениң чурттаар оран-сава инспекциясы болгаш тудуг хайгааралы албанда тудуг хайгаараар килдистиң начальнигин; Раиса Дакаевна ШАГААЛАНЫ – Ак-Довурак хоорайның чуртталга-коммунал ажил-агыый хей адырлыг МУБ-тун директорун шаңнаар.

Тываның Чазаның Баштыңының албан-хүлээлгелерин түр үеде күүседип турар В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2021 чылдың август 5
№ 266

«Буян-Бадырғы» орденниң бирги чергези-биле шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканың хөгжүлдезинге кириген ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак-сеткилдиг ажылы дээш

«Буян-Бадырғы» орденниң бирги чергези-биле Шериг-оол Дизижилович ООРЖАКТЫ – күш-ажылдың хоочунун; Григорий Чоодуевич ШИРШИННИ – күш-ажылдың хоочунун шаңнаар.

Тываның Чазаның Баштыңының албан-хүлээлгелерин түр үеде күүседип турар В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2021 чылдың август 5
№ 269

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 100 чылдаан оюнда юбилейлиг медаль-биле шаңнаарының дугайында

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Арат Республиканың тургустунганының 100 чылдаан оюнда юбилейлиг медаль-биле Юрий Бадарчиевич БАДЫРГЫНЫ – иштиги албанның халажылгада полковнигин; Галина Петровна БЕССМЕРТНЫХТЫ – күш-ажылдың хоочунун; Юрий Монгушович БЫЗЫТПААНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Дайынчы Хомушкучевич ДАСТАННЫ – күш-ажылдың хоочунун; Людмила Максимовна ДЖЕВАЛОНУ – «Кызылдың өөредилге-бүдүрүлгө чери» КХН-ниң чингине директорун; Валентина Өдүрековна ДӨМҮР-ОЛДУ – күш-ажылдың хоочунун; Макар Бавукович ДОНГАКТЫ – күш-ажылдың хоочунун; Людмила Ивановна ЗУДИЛОВАНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Амыр Коңгарович КАРА-САЛДЫ – күш-ажылдың хоочунун; Батаа Буевич КУҢГААНЫ – Эрзин кожунунун «Уургай» көдээ ажил-агыый бүдүрүлгө кооперативиниң даргазын; Светлана Сүрүнөвна КУРБАТСКАЯНЫ – күш-ажылдың хоочунун;

Зоя Кыргысовна КЫРГЫСТЫ – Бүгү-делегейниң «Хөөмей» эртем төвү күрүнениң бюджет албан чериниң директорун; Фаина Тазоловна МАНЗАНОВАНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Дырткы Бак-Кысович МОНГУШТУ – Тыва Республиканың «В.Ш. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң артизин; Хонук-оол Доржуевич МОНГУШТУ – Тыва Республиканың Эр кижилер чөвүлелиниң баштаар чериниң даргазын; Чимит-Доржу Байырович ОНДАРНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Николай Көк-оолович ООРЖАКТЫ – күш-ажылдың хоочунун; Өшкү-Саар Аракчааевна ООРЖАКТЫ – Мөңгүн-Тайга кожунунун «Мөген-Бурен» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң директорун; Арина Дмитриевна ПАЛАНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Виктор Зотович ПИРОГОВТУ – Каа-Хем кожунунун Сарыг-Сеп суурда тараачын (фермер) ажил-агыыйның баштыңын; Анатолий Павлович САННИКОВТУ – Танды кожунунун «Демниг» көдээ ажил-агыый хереглел кооперативиниң кежигүнүн; Петр Васильевич СОСКОВТУ – иштиги албанның халажылгада полковнигин; Евгений Викторович ТУТАТЧИКОВТУ – күш-ажылдың хоочунун; Галина Александровна ХОПРОВАНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Анна Оюновна ШИРИИН-ОЛДУ – Тыва Республиканың «В.Ш. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң артизин; Роза Кыргысовна ШИРШИНАНЫ – күш-ажылдың хоочунун; Мария Монгушовна ШОЖУКПААНЫ – күш-ажылдың хоочунун шаңнаар.

Тываның Чазаның Баштыңының албан-хүлээлгелерин түр үеде күүседип турар В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2021 чылдың август 5
№ 270

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы – Баштыңы албан-дужаалга бүрүткеткен кандидаттарның ДАҢЗЫЗЫ

№ п/п	Кандидаттың амы-хууда медээ-дыңнадыглары	Соңгунда каттыжышкынының хамаарылгалы	Депшиткен тала
1.	КАН-ОЛ АЙЛАҢМАА ХОМУШКУЕВНА, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1972 чылдың апрель 5, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Тыва Республиканың «Кызылдың А.Б. Чыргал-оол аттыг уран-чүүл колледжизи» өөредилге чери, директор, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	«Россияның «Ногааннар» деп экологтук партиясы» политиктиг партия	«Россияның «Ногааннар» деп экологтук партиясы» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбыры
2.	САТ АНДРЕЙ АЛДЫН-ОЛЛОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1965 чылдың август 20, эртемниң денчели - дээди, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - ТР-ниң «Орук шимчээшкенин организастаар төп» КУБ, хажыдышкыныннар бүрүткээр килдистиң специализи, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	Бүгү-россияның «ӨЗҮЛДЕ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партия	Бүгү-россияның «ӨЗҮЛДЕ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбыры
3.	СЕДЕН-ОЛ ЧОЙГАНА ШИВИТ-ОЛЛОВНА, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1972 чылдың апрель 22, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - «Өвүр кожунунун Дус-Даг ортумак школазы» өөредилге албан чери, башкы, чурттап турар чери - Тыва Республика, Өвүр кожунун. Дус-Даг сумузу.	«РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партия	«РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбыры
4.	ХОВАЛЫГ ВЛАДИСЛАВ ТОВАРИЩТАЙОВИЧ, 1967 чылдың декабрь 24, эртемниң денчели - дээди, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Тыва Республиканың Чазаның Баштыңының албан-хүлээлгелериниң түр үеде күүседикчизи, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	Бүгү-россияның «ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯ» политиктиг партиясы	Бүгү-россияның «ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯ» политиктиг партиясының Тыва Республикада регионалдыг салбыры
5.	ЧЕСНОВ ВЛАДИМИР ВАСИЛЬЕВИЧ, 1960 чылдың январь 1, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Каа-Хем суурнуң чагырга чери, чагырга чериниң даргазының амыдырал хандырылга болгаш чуртталга-коммунал айтырыгларының талазы-биле оралакчызы, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	РОССИЯНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ	РОССИЯНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ

Тываның чаңгыс мандаттыг № 32 соңгунда округундан Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының сески чыыжының Күрүне Думазының депутадынга бүрүткеткен кандидаттарның ДАҢЗЫЗЫ

№ п/п	Кандидаттың амы-хууда медээ-дыңнадыглары	Соңгунда каттыжышкынының хамаарылгалы	Депшиткен тала
1.	КАРА-САЛ ЭРЭС КҮНЗЕ-ОЛЛОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1977 чылдың февраль 23, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - түр үеде ажил чок, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) доктаамал звес үндезинге депутады, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	РЛДП – Россияның либерал-демократтыг партиясы политиктиг партияның кежигүнү	РЛДП – Россияның либерал-демократтыг партиясы политиктиг партия
2.	ООРЖАК РЕНАТ ЧАДАМБАЕВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1980 чылдың октябрь 27, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Тыва Республикада чаш уругун эргелериниң талазы-биле Төлээнин, Тыва Республикада сайгарлыкчыларның эргелерин камгалаар Төлээниң Чаңгыс аай аппараты, Тыва Республикада сайгарлыкчыларның эргелерин камгалаар төлээ, чурттап турар чери - Москва хоорай.	«ЧӨПТҮГ РОССИЯ – ПАТРИОТТАР – ШЫН ДЭЭШ» социалисттиг партияның кежигүнү партияның Төп чөвүлелиниң кежигүнү, партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырының даргазы	«ЧӨПТҮГ РОССИЯ – ПАТРИОТТАР – ШЫН ДЭЭШ» социалисттиг партия

3.	САНЧАЙ МИХАИЛ ИВАНОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1960 чылдың сентябрь 1, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - пенсионер, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.		«Россияның пенсионерлер партиясы социал чөптүг чорук дээш» деп политиктиг партия
4.	САРЫГЛАР АЙДЫН НИКОЛАЕВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1988 чылдың февраль 22, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Тыва Республиканың Кадык камгалалының яамызы, Тыва Республиканың кадык камгалалы сайыдының оралакчызы, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.	Бүгү-россияның «ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯ» политиктиг партиясының кежигүнү	Бүгү-россияның «ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯ» политиктиг партиясы
5.	СОЯН АЯН БОРИСОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1972 чылдың сентябрь 17, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - Тыва Республиканың Бай-Тайга кожунунун Эр-Хавак сумузуның чагырга чери, чагырга чериниң даргазы, чурттап турар чери - Тыва Республика, Бай-Тайга кожунун, Хемчик сумузу.	«Россияның «Ногааннар» деп экологтук партиясының кежигүнү	«Россияның «Ногааннар» деп экологтук партиясы
6.	ТАМОЕВ РОМАН ТЕЛМАНОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1983 чылдың февраль 4, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - «Россия Федерациязының коммунисттиг партиясы» политиктиг партияның Тыва рескомунун, Төп Комитеттиң кежигүнү, «РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партияның Тыва рескомунун, партияның Тыва рескомунун бирги секретары, бешки чыыштын Кызылдың Төлээлекчилер хуралының доктаамал звес үндезинге депутады, чурттап турар чери - Красноярск край, Березовск району, Есаулово суур.	«РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партияның кежигүнү, Төп Комитеттиң кежигүнү, «РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партияның Тыва рескомунун бирги секретары	«РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партия
7.	ЧУДААН-ОЛ АЯС МАЙ-ОЛЛОВИЧ, төрүттүнген чылы, айы, хүнү - 1973 чылдың октябрь 29, кол ажилдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы, ажылының уг-шии - пенсионер, чурттап турар чери - Тыва Республика, Кызыл хоорай.		«ТӨРЭЭН ЧУРТ» Бүгү-россияның политиктиг партиясы

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының сески чыыжының Күрүне Думазының депутадынга кандидаттарның федералдыг даңзыларын бүрүткеткен политиктиг партияларның ДАҢЗЫЗЫ

№ п/п	Соңгунда каттыжышкынының ады
1	2
1	РЛДП – Россияның либерал-демократтыг партиясы политиктиг партия
2	РОССИЯНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ политиктиг партия
3	«ЧӨПТҮГ РОССИЯ – ПАТРИОТТАР – ШЫН ДЭЭШ» социалисттиг партия политиктиг партия
4	«РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партия
5	«Хамааты платформа» политиктиг партия
6	«ТӨРЭЭН ЧУРТ» Бүгү-россияның политиктиг партиясы
7	РОССИЯНЫҢ ХОСТАЛГА БОЛГАШ ЧӨПТҮГ ЧОРУК политиктиг партиясы
8	«Россияның «Ногааннар» экологтук партиясы политиктиг партия
9	НОГААН АЛЬТЕРНАТИВА политиктиг партия
10	«Россияның пенсионерлер партиясы социал чөптүг чорук дээш» политиктиг партия
11	Бүгү-россияның «ӨЗҮЛДЕ ПАРТИЯЗЫ» политиктиг партия
12	«Россияның «ЯБЛОКО» каттышкан демократтыг партиясы политиктиг партия
13	«ЧАА КИЖИЛЕР» политиктиг партия
14	Бүгү-россияның «ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯ» политиктиг партиясы

Кандидаттың соңгулда фондунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндөзилээни-биле)
Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының хуусаа бетинде соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги					Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 50 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы				түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 25 ажыг муң рубль	Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль		операция-ның ай-хүнү		түң, рубль	телевирниң сорулгазы				
				түң, рубль	юрдиктиг черниң ады					түң, рубль	хамаатылар-ның саны		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
1.	Ховалыг Владислав Товарищтайович				3 430 000,00	6		22.07.2021	480 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								23.07.2021	313 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								23.07.2021	313 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								22.07.2021	275 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								09.08.2021	274 800,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								29.07.2021	250 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	225 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	200 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	200 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								09.08.2021	187 600,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								22.07.2021	187 500,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								29.07.2021	150 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	150 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								14.07.2021	125 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								14.07.2021	100 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								14.07.2021	100 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								14.07.2021	100 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	100 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								23.07.2021	90 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								23.07.2021	90 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								14.07.2021	75 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								14.07.2021	75 000,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	63 548,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдааны			
								29.07.2021	63 548,00	өске ажылдарының (хандырылгаларының) телевиринге чарыгдаан			
								11.08.2021	55 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								11.08.2021	55 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
								09.08.2021	50 100,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, та- радыры, парладыры			
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	4 878 050,00	0,00		3 430 000,00		4 709 831,10		4 348 096,00		0,00		
	Шупту	4 878 050,00	0,00		3 430 000,00	6	4 709 831,10		4 348 096,00		0,00		

Кандидаттың соңгулда фондунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндөзилээни-биле)

Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының хуусаа бетинде соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 50 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 25 ажыг муң рубль	Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль	түң, рубль	хамаатыларның саны		операция-ның ай-хүнү	түң, рубль	телевирниң сорулгазы		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Каң-оол Айлаңмаа Хомушкеевна	3 000,0					3 000,00					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	3 000,0	0,00				3 000,00		0,00		0,00	
	Шупту	3 000,0	0,00				3 000,00		0,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндөзилээни-биле)

Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының хуусаа бетинде соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 50 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 25 ажыг муң рубль	Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль	түң, рубль	хамаатыларның саны		операция-ның ай-хүнү	түң, рубль	телевирниң сорулгазы		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Сат Андрей Алдын-оолович	18 700,0					18 664,00					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	18 700,0	0,00				18 664,00		0,00		0,00	
	Шупту	18 700,0	0,00				18 664,00		0,00		0,00	

(Уланчызы 8-ки арында).

(Уланчызы. Эгези 7-ги арында).

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)
Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының хуусаа бетинде соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 50 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түн, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 25 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция-ның ай-хүнү	түн, рубль	телевирниң сорулгазы		
			түн, рубль	юридиктиг черниң ады	түн, рубль	хамаатыларның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Седен-оол Чойгана Шивит-ооловна							28.07.2021	100 000,00	суртаал (агитация) болгаш еске-даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
								28.07.2021	100 000,00	суртаал (агитация) болгаш еске-даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	223 000,0	0,00		0,00		219 000,00		200 000,00		0,00	
	Шупту	223 000,0	0,00		0,00	0	219 000,00		200 000,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының хуусаа бетинде соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 50 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түн, рубль	Эгиткен чылда-гааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 25 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция-ның ай-хүнү	түн, рубль	телевирниң сорулгазы		
			түн, рубль	юридиктиг черниң ады	түн, рубль	хамаатыларның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Чесноков Владимир Васильевич	5 550,0					5 514,22					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	5 550,0	0,00		0,00		5 514,22		0,00		0,00	
	Шупту	5 550,0	0,00		0,00	0	5 514,22		0,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары Тыва Республика – Тываның (№32)

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түн, рубль	Эгиткен чыдаганы
			Юридиктиг чер- лерниң өргээн түңү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция- ның ай-хүнү	түн, рубль	телевирниң сорулгазы		
			түн, рубль	юридиктиг черниң ады	түн, рубль	хамаа- тылар-ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Сарыглар Айдың Николаевич				2 250 000,00	9		15.07.2021	4 810 000,00	еске ажылдар/хандырылгаларның телевири		
								23.07.2021	244 500,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
								11.08.2021	231 250,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
								06.08.2021	135 140,00	суртаал (агитация) болгаш өске-даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	7 075 000,00	0,00		2 250 000,00		5 493 890,00		5 420 890,00		0,00	
	Шупту	7 075 000,00	0,00		2 250 000,00	9	5 493 890,00		5 420 890,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары Тыва Республика – Тываның (№32)

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция-ның ай-хүнү	түң, рубль	төлөвирниң сорулгазы		
			түң, рубль	юридиктиг черниң ады	түң, рубль	хамаатылар-ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Тамоев Роман Телманович	240 000,00					191 000,00					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	240 000,00	0,00		0,00		191 000,00		0,00		0,00	
	Шупту	240 000,00	0,00		0,00	0	191 000,00		0,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары Тыва Республика – Тываның (№32)

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түнү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түнү, 20 ажыг муң рубль			операция-ның ай-хүнү	түң, рубль	телевирниң сорулгазы		
			түң, рубль	юридиктиг черниң ады	түң, рубль	хамаатылар-ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Чудан-оол Аяс Май-оолович	100 000,00					38 000,00					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	100 000,00	0,00		0,00		38 000,00		0,00		0,00	
	Шупту	100 000,00	0,00		0,00	0	38 000,00		0,00		0,00	

(Уланчызы 9-ку арында).

(Төнчүзү. Эгези 7-8-ки арыннарда).

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары Тыва Республика – Тываның (№32)

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түң, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция- ның ай-хүнү	түң, рубль	телевирниң сорулганы		
			түң, рубль	юридиктиг черниң ады	түң, рубль	хамаатылар- ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Кара-Сал Эрес Күнзен-оол-ович	300 000,00					0,00					
	Кандидаттың талазы-биле, шупту	300 000,00	0,00		0,00		0,00		0,00		0,00	
	Шупту	300 000,00	0,00		0,00	0	0,00		0,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Политиктиг партияның регионалдыг салбырының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түн, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция- ның ай-хүнү	түн, рубль	телевирниң сорулганы		
			түн, рубль	юридиктиг черниң ады	түн, рубль	хамаатылар- ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	"Чаңгыс демниг Россия" партияның Тывада регио- налдыг салбыры		4 000 000,00	Тываның регионалдыг деткимче фондузу				27.07.2021	493 696,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
			4 000 000,00	Регионалдыг дет- кимчениң национал фондузу				26.07.2021	257 250,00	суртаал (агитация) болгаш өске- даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
			2 000 000,00	Новосибирскиниң реги- оналдыг деткимче болгаш хөгжүлдениң фондузу				06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								06.08.2021	250 000,00	өске ажылдар/хандырылгалар- ларның телевири		
								11.08.2021	231 250,00	суртаал (агитация) болгаш өске- даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
								29.07.2021	144 000,00	суртаал (агитация) болгаш өске- даа материалдарны кылыры, тарадыры, парладыры		
	Политиктиг партияның талазы-биле ("Чаңгыс демниг Россия" партия- ның Тывада регионалдыг салбыры), шупту	20 000 000,00	10 000 000,00				3 331 862,67		3 126 196,00		0,00	
	Шупту	20 000 000,00	0,00			0	3 331 862,67		3 126 196,00		0,00	

Кандидаттың соңгулда фондузунче хөреңгиниң киргени база ол хөреңгини чарыгдаанының дугайында МЕДЭЭЛЕР
(ПАО Сбербанк салбырларының берген медээлеринге үндезилээни-биле)

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының сески чыыжының депутаттарының соңгулдалары

2021 чылдың август 12-ниң байдалы-биле
рубль

№ п/п	Политиктиг партияның регионалдыг салбырының ады	Кирген хөреңги					Чарыгдаан хөреңги				Эгиткен хөреңги	
		шупту	ооң иштинде				шупту	Ооң иштинде 100 ажыг муң рубль түң хөреңгини чарыгдаан талазы-биле саң-хөө операциязы			түн, рубль	Эгиткен чылдагааны
			Юридиктиг черлерниң өргээн түңү 50 ажыг муң рубль		Хамаатыларның өргээн түңү, 20 ажыг муң рубль			операция- ның ай-хүнү	түн, рубль	телевирниң сорулганы		
			түн, рубль	юридиктиг черниң ады	түн, рубль	хамаатылар- ның саны						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	"Россияның Коммунистиг партиязы" партияның Тывада регионалдыг салбыры	100 000,00					100 000,00					
	Политиктиг партияның талазы- биле ("Россияның Коммунистиг партиязы" партияның Тывада регионалдыг салбыры), шупту	100 000,00	0,00		0,00		100 000,00		0,00		0,00	
	Шупту	100 000,00	0,00		0,00	0	100 000,00		0,00		0,00	

ЧОЛУ ЧААГАЙ ЧОГААЛЧЫВЫС

Артык Ховалыгның 70 чылдаан юбилейинге

Чүгле тыва чогаал делегейинде эвес, тыва журналистикага, ниитизи-биле тыва культурага Артык Ховалыгның ады билдилии-биле илереп, туружун тыпкан.

Ол хей чылдарда республиканың парлалга адырларга корреспондентилеп, редакторлап ажылдап чораан көскү ажылдакчы тыва херээжен кижилерниң бирээзи. «Тываның аныяктары», «Шын» солуннарынга корреспондентилеп, килдис эргелекчилеп, «Эне сөзүңге» кол редактор болуп ажылдаан. Ооң ажылдап чораан чылдарында «Эне сөзү» эң-не нептереңгей, чон аразында аталдарлыг солун турган.

Артык Ховалыг — хей-хей номнарның автору. «Чалгын» (1979), «Дөрт хайыра» (1987), «Преодоление» (1992), «Билзекте хээ» (1994), «Таныжын танываан» (1994), «Сеткил чечээ» (1995), «Шонуг» (1997), «Мөңгүн дамды» (1999), «Сүзүм болган Сүмбер-Уула» (2001), «Алдын-Херел айызалы» (2001), «Бодал чаштаа» (2010), «Өндүр сеткил» (2010). Артык Ховалыгның очулгазы-биле Омар Хайямның рубаилери «Чүс рубаи» деп ат-биле 2000 чылда парлаттынган. Бо номнар Артык Ховалыг — шүлүкчү, прозачы, очулдурукчу дээрзин бадыткаан.

Артык Хөм-Оттуковна Ховалыг Сүт-Хөлдүн Бора-Тайга чурттуг. Ачазы — чылгычы. Ол Хан-Дээр, Уру, Хүүректиг дээр ыдык, чараш черлерге чай-кыш чок чылгы күзеглеп, кадарып чораан. Чоок-кавы аалдарның улузу ооң адын-даа адавас, а чүгле шолу адын адаар турган. Артык Ховалыгның шүлүктеринде ачазынга тураскааткан одуруглар кайы хей: «Ачамга», «Чылгы», «Чаңчыл», «Ачамның чазык-каны», «Кажан шагда бодум ышкаш»... Амыдыралда кол күш — ачазынга чоргааралы, идегели оларда илереттинген. Ол шүлүктерде мынчаар бижиттинген:

Чыраа аъттыг мээң ачам ай-даа чедир
Чылгы дозуп, ээлчег халап

аъттаныптар.
Хойнунга удуп, өөренгеним
ачам сактып,
Хонуктарны авам-биле санап

кээр бис.
(«Кажан-шагда бодум ышкаш»).

Сыдымыңны
Сыыладыр октаарыңга, дезиг малдар
Дээктигге дузакталыр.

(«Ачамга»).

Кол тема, идеязы чылгычы ачазының ажыл-ижин, аңаа ынакшылын чырыда-рындан аңгыда, поэзияга национал онзагай хөөннү күштелдирип турар шүлүктер дээрзи илергей.

Шүлүкчүнүн авазынга тураскааткан шүлүктеринден («Эп өскөн эргим ием», «Авам холу») «сарыг шайын сөңнеп кудар, чазык-чаагай, аштыг-чемниг, идик-хепти уран даараар, илдик-даа чок, зрес-кежээ», «адыштары хаварыктыг» ава кижиниң омур-хевирин онзагайланып көстүр. Аваны чурттуң, аалдың чырыкты-зы дээн тодарадышкын чаа. Авазының-даа, ачазының-даа ук-төөгүзүндө Ак, Алаш, Хемчиктин Дээр уктуг хамнары

бар. Ол харын Артык Ховалыгның шүлүкчү чаяалгазынга улуг салдарлыг болган хире. Чүү-даа чүве ук, дазылдыг болур болгай.

Артык Ховалыгның шүлүктери онзагай хөөннүг, сорунзалыг уян-сырынныг. Шүлүк чогаалынга баштайгы шенелделерни Артык Ховалыг Кызылдың күрүнениң педагогика институтунун филология факультетинин студентизи тургаш эгелзэн (1970-1975). Ол үеде «Тываның аныяктары» солунун чанынга чогаалчы Салим Сазыгович Сүрүн-оолдун удуртканы чогаадкчы аныяктарны бодунче хаара тудуп, ажилдап турган «Дамырак» чечен чогаал каттыжышкыны эгелеп чоруур шүлүкчүге улуг өөредигни берген. Артык Ховалыг — «Дамырактан» ужуп үнген чогаалчыларның бирээзи. «Дамырак 1» (1978) чогаадкчы аныяктарның чыынды номунда ооң баштайгы сөңүн номчукчулар четтирген. Оон улаштыр шүлүкчүнүн үнүнүн хөңүгүп келгениниң демдээ — 1979 чылда баштайгы «Чалгын» деп номунун чырыкче үнгени болур.

Ооң бодунун хар-назыны быжыккан, чогаалдарының таалыңы ишкир, олчомактыг. Бодал чоруурга, поэзия дээр шүлүкчү кижиниң сеткил-хөңүнүн дем-дегелдери боор чүве. Бодунун үезинде Гете бир катап Эккерман-биле чугаалажып тургаш, мынчаар чугаалаан болгай: «Уран чүүлге болгаш поэзияга шүлүкчү боду — ол шупту чүүл-дүр». Шүлүкчүнүн амыдырал-чуртталгазының оруу узун, «хат-чаастыг, долу-шуурганныг», кадыр-берттиг болган тудум, ук демдегелдер ишкир болгаш солун, онзагай болур.

Артык Ховалыгның шүлүк делегейин «Чалгын», «Дөрт хайыра», «Сеткил чечээ», «Шонуг», «Мөңгүн дамды», «Преодоление», «Бодал чаштаа», «Өндүр сеткил» деп номнарындан ожаап көөр болзувусса, төрзэн черинге, төрөл чонунга ынакшылы, хандыкшылы кол черни ээлеп турар. Ук тема чогаал бүрүзүндө онзагай илереттинген. Ылаңгыя «Үш үне» деп шүлүү бодалдарның чигези-биле үнелиг. Шүлүкте үш үне мээң черим — мээң чүрээм, мээң чонум — мээң ханым, мээң дылым — мээң ыдым деп билиш-киннер-биле тодараттынар. Поэтиктиг чуррушкунун күжү сеткилге чоргаарлан-чыг миннишкынниң одун хөрлээледип турар:

...Дамырларым хемнер болуп
сени куржаар,
Даглар дээр — өрү сунган
ийи холум...

...Бөдүүн болгаш ажыл-ишчи,
мерген, шевер,
Мээң чонум — салым-чолум,
үнгөн дөзүм...

...Эвээш-даа бол, чиге сөглээр
өгбелерниң
Эртине дег төрзэн дылы —
чалгыннарым...

(«Үш үне»).

Артык Ховалыгның шүлүктеринде бодалдар национал көрүүшкүнү-биле делгем, бай. Тайгаларны ачылыг дээр ба-ганазы, чер-иени — чемгерикчи, хөлдери — ынак черим караа деп чоннун билиш-киннерин поэзияның чечен дылы-биле, ооң күжү-биле улам ханыладып, поэтиктиг омур-хевирлерни уран тургускан.

Тыва чурттуг шүлүкчүлерниң кайы-зында-даа Тыва чер, төрзэн Тывазының дугайында шүлүктер элбек болгаш бодуну-биле онзагай. Артык Ховалыгның база бир көскү чогаадкчы чедишкени Тыва чериниң дугайында шүлүктериниң бодунун чаазы-биле, поэтиктиг бодалының күштүү-биле солун. «Алыс чуртум — Тыва черим» деп шүлүкте сөстөр бөдүүн ышкаш көстүр, ынчалза-даа тайга черниң соок аржааны дег, угаан-медерелге до-

раан дээптер күчүлүг. Мында «Азияның чүрээ болган», «Хиним-биле тудуш» дээн ышкаш хей-ле шүлүктерге таваржып турар билиглер бар-даа болза, олар бо шүлүктүн сүзүнүн кошкатпайн турарлар. Шүлүкчү каас-коя сөстөр-даа чыып биживзэн, бар-ла турган арыг сеткилинден аттыкан сөстөр-биле поэтиктиг бодалын илередип каан. Бөдүүн дыл, харын-даа чамдык черлерге кандай дыңналыр болза-даа, тыва кижиниң сеткилинче өрүмнелип кире бээр бедик утка-шынар бар. Ол шынары-биле шүлүк шүлүксүг, сүзүннүг болгаш байырымныг:

...Эң-не арыг энергиялыг,
Эге угу Чыргал чурттуг,
Улуг угаан моон тараан,
Угулзалыг, уран Тывам.

Дээрлери буян сөңнеп,
Дескиндир-ле кадагалаан,
Ыдыкты-ла, буяны-ла
Ылап-ла шын Тыва черим...

чоруу... — ол-ла олчаан каракка көстүп, кулакка дыңналып кээр:

Эзремде балыктарны
Эрик черден хараан хадың
Санын санап чадаан ышкаш,
Салдырады бажын чаяр.

Кула-Дайым кежиге кээп,
Кулаан кызып, хере тепкеш,
Думаалайыг чалгыгларже
Тура дүжүп, оожум базар.

Байлаңнарны хоюспас дээш,
Суглук даажын дыңнаалаан дег,
Бажын углааш, кеденгирлээр,
Суглук безин шыңгырт дивес.

(«Суглук безин шыңгырт дивес»).

Артык Ховалыгның поэзиясында база бир онзагай чүүл бар. Ол ооң баштайгы номундан-на эскертине берген: фило-софчу бодалдың күштүү. Баштайгы ному «Чалгын» 1979 чылда чырыкче парлат-тынып үнгенде, Артык ынчан хып дээн

Артык Ховалыгның чогаалдарында Даг кол омур-хевир, билишкин болуп бир-ги номундан-на билдинип кээр. «Даглыг черниң кижилери», «Даглар чыды», «Даг-да орук», «Өлчейлиг даг — өскөн черим» деп шүлүктерде кижиниң дагларына ынакшылы, чоргааралы билдинер. Ону автор «Өлчейлиг даг — өскөн черим» деп шүлүүнде мынчаар илереткен:

...Өлчейлиг даг авам ышкаш
меңээ эргим.
Өзүм-баарым ол дээш саргыр,
дүймеди бээр.

Бойдус чурумалы шүлүкчүде бодунун көрүжү, билишкени-биле өскелерден ылгалдыг. Чечен чогаалда долгандыр турар бойдус дугайында чеже одуруглар чогул! Үргүлчү чаа хевээр турар, төнмес-даа болгаш төттүнмес-даа тема болур. Маңаа чүгле бодунун онзагай, өскелерге дөмейлешпес бодалы, үнү херек. Бойдус чурумалын көргүзүп тура, тыва поэзияда шапталып калган, эрги-ле омур-хевирлер-ни, сөстөрни, көрүштү Артык Ховалыг ка-таптабайн турар. Шүлүкчүнү-биле «Че-дер хөл аккыр булут хээленген», «Кыштаг черде аалы хартыга куш дээскинген хаяларга бүззэлеткен», «Довурзак ак өөр өглер доңгаартыр салгылап каан аяктар дег», «Меңгилер каткылыг», «Меңгилери аккыр диштер кылаңнашкан». «Чүген-суглук мөңгүн үнүг» дээш оон-даа өске. Хей-ле шүлүктеринде бойдус дириг боду чуруттунган («Чашкын», «Димми-рээшкин», «Даңгына час», «Долу», «Күскү бойдус»...). Ылаңгыя «Суглук безин шыңгырт дивес» деп шүлүүнде эзремде балыктарның чуррушкуну, эрик черден хараан хадыңның салдырады бажын чайып турар шимчээшкини, Кула-Дайның

аныяк турган. Ол хире аныяк кижиниң көрүжүнүн ынчан-на хевирлеттине бер-гени анаа эвес таварылга-дыр. Чамдык кыс уругларның ол хире назылында бижээн шүлүктери-биле деңгээр чүве болза, оларда «сен, мен», «ырадың, ынакшыдым» дээн чергелиг килеңнер көвей көстүр-дүр. А «Чалгын» бодунун аныяк авторунун туружун, хөөнүн, поэти-тиг бодалдарының бедиин херечилеп турар ном. «Чалгын база чаптылгаштың ийи болур» деп, Артык ынчан-на ажы-дып шыдапкан болгаш ооң философчу бодалдары ам-даа сайзыраар дээрзин херечилеп турган.

Сөөлүндө Артык Ховалыг улуг клас-сик шүлүкчү Омар Хайямны анаа эвес тудуп алган. Ооң бижиир аян-хөөнүндө бир-ле чүүл Омар Хайямның чоок. Ам Артык Ховалыгның «Дөрт хайыра» деп шүлүүндө каш одуругну көрүптээлинер:

Черде дөрт-ле хайыра бар,
Черле утпа.
Төрзэн чериң кара довураа —
Хайыралыг.
Төлдүг кижиг чоргаар болгаш
Каас-чараш.
Эжишкилер хүндүлелден
Эви быжыыр.
Ынакшылга турум боорга,
Ынаныштыг.

Артык Ховалыгда бо чергелиг шүлүк-тер кайы хей. «Бодалдарың кем, бак чокта», «Түрээриң шын», «Хомудава», «Шынны тывар — эки чорук», «Сеңээ келир», «Берге өйде», «Дажыг хемге эжингештиң», «Дамды», «Бузуттуглар нүгүлү — хай», «Челээш — сеткил», «Хөөн үнү хөлчөк уян», «Ажы-төлү — салгалы

(Уланчызы 10-гу арында).

(Төңүзү. Эгези 11-ги арында).

ол» деп шүлүктөри ындыг дөлем шынарларлыг. Бодунуу-биле онзагай, уран-чечен деңнелдери аңгы-аңгы шак бо шүлүктөрдө амыдырал дугайында угаашкыннар, чуртталганың шыйыгларының янзы-бүрү өңнеринин дугайында бодаашкыннар кол черде.

Шүлүкчүнүн демир-үжүү поэзияның хөй янзы хевирлеринге база самнап, ойнаан. Лириктиг шүлүктөрдөн аңгыда, поэзияның эң-не турум, нарын хевир болур сонет жанрын бижип чоруур. Чоокта чаа көстүп келген «Өндүр сеткил» деп номунда «Сонеттер боодалы» деп эгеде 80 чыгам сонеттерни кириген. Ук сонеттерни шүлүкчү бижиттинген теманың аайы-биле база бөлүктөн: «Өлчөйлүг даг – өскөн черим», «Алдын херел айызалы», «Угаан орталандыра уран сөстөр» азы очурлуг сонеттер. Артык Ховалыгның сонеттеринде сеткилинин мөңгүн дамдызының чайынналы илереп, кээргелди, уяралды оттуртуп күчүлүг. Дараазында бо одурулгар ооң барымдаазы:

Чуртталганың каржы баштаа
кээргел чокка
Шуудаваандан адырылбайн
шаг-ла болур...
(«Чуртталганың баштактаныы»).

Атпаң-согаң баскан кызын
чаптаан мени
Ачам көргөш, арны чырып,
хүлүмзүрзэн.
(«Ачамның чазыкканы»).

Чогувастан салымымның
чечээ салдааш,
Чоолбургай эзремге кээп
доктаай бээр бе?
(«Сугда чечек»).

Шүлүкчүнүн «Хензиг үе чечектелии», «Бөдүүн сөскө илереткен» деп сонеттеринде риториктиг айтырылгар сеткил-хөөннүн ажык кыйгызы бооп дыңналыр:
Ырлавайн, айлаң-кушкаш
шыдажыр бе?
Ыстаан чүрээм шүлүк чокта
чурттаа аар бе?
Ыглавайн, эжинден кым чарылганыл?
Ынакшылга алыспааннар
бар бе ынчаш?
(«Бөдүүн сөскө илереткен»).

Сагыш-сеткил хөлзээшкенин
шүлүктөрим
Чазамыктап, чассыг хөөннүг
болдурар бе?
(«Хензиг үе чечектелии»).

Олар номчукчу кижини бодандырыптар, саймаарадыптар күчүлүг. Артык Ховалыгның сонеттеринин тема, идеялары янзы-бүрү: төрзөн чер, мөзү-шынар, поэзия, ава, ынакшыл.

Артык Ховалыгның сонеттерин бижээнинин аайы-биле ийи кезекке чарып болур: ооң чогаадыкчы ажил-чоруду-газының эртеги үе-чадазында болгаш бо чоокку чылдарда көстүп келген сонеттери. Кайы-даа үе-чадада бижээн сонеттери номчукчунун кичээнгейин хаара тыртып, сонуургадып чоруур. Оларда хөй-ниити ужу-дузалыг чүүлдерни чечен дыл-биле, мерген бодаалдар-биле сиил-бип көргүскөн. «Дээди ыдыым – Айым, Хүнүм күчүлүүн» деп бир сонет ооң бадыткалы:

Дээрде чыраан Сылдыстарның
чаражын!
Дээди ыдыым – Айым, Хүнүм Күчүлүүн!
Октаргайны эргилдир-ле саарылган,
Омакшылды шаңнаан
Оттун Буяннынын!

Тыва ышкаш чараш черге кижини бооп,
Төрүттүнгөн салымымның экизин!
Дыка арыг Богда шажын өөредиин
Дөзөп алган чонумайның аас-кежиин!

Эне-Сайның шаалаажы өпейлээн,
Эргим, уян аялганың тааланчынын!
Ыдык, күштүг Кызыл-Тайга кызы боор

Ындыг буян чаялгамның онзазын!

Ырлаксанчыг, ынаныштыг салымның
Ыя-ла каш тыва чонум – хайырам.

Сонет шекспир хевиринге бижиттинген: үш катрен болгаш түңнел ийи одуруг. Бо сонет чоргаарланган сеткилдин кыпкан чалбыжы-биле бижиттинген. Бир дугаар номчулганыннан-на сонет чер-чуртун мактаан, алгаан деп көрүп болур. Чер, чуртунуң болгаш бойдустуң дугайында шүлүкчүнүн сеткил ханып, мөгейишкени илереп кээр. Мында ажыглаан «дээди ыдыым», «Ыдык күштүг» деп эпитеттерниң дузасы-биле шүлүктүн күчүзү улам күштелип турар. Шүлүкчү боду боду-биле чугаа кылып турары бо шүлүкке онзагай аянын, лириктиг хөөнү кирип турар. Оон аңгыда мында лириктиг бодаал «чаражын!», «Күчүлүүн!», «Буяннынын!», «экизин!», «аас-кежиин!», «тааланчынын!», «онзазын!» дээн магадаашкыннарны илереткен сөстөрни ажылааннан улам дыңзып келген.

Артык Ховалыгның сонет жанрынга хөйү-биле бижип турары ооң поэтиктиг бодаалының, философу көрүжүнүн күштелип, дыңзып келгенинин түңнели болур. Маңаа критик Антон Калзаңның бижээни бир түңнели башка кирип кээр: «Талант күжү-биле ажа халыттынмас, чүгле назы-хар дуржулганың күжү-биле ажа халып болур – угаанның ындыг бедиктери турар». Шүлүкчү Артык Ховалыг мерген угаанның өйүндө келгени база назы-хар дуржулганы-биле бедиктерни ажа халыпкан ийикпе ооң поэзиясы улам чаартынып, сеткил-сагыштын янзы-бүрү өңнерин тулдур илереткилээр апарган. Ооң сонеттеринин хөй кезини үш катренден болгаш чаңгыс ийи одуругдан тургустунган хевир-биле бижиттинген, мерген угаанны сиңирип, ону ажыдып каарынга улам дөгүмнүг болган.

Артык Ховалыгның бижип чоруур темалары амыдыралдың аңгы-аңгы арын-шырайлары дег, хөй янзы. Чүдөн-даа шүүт чокка шүлүк сыптап аптары – шүлүкчүнүн чүрээнин изиг одунун хөрлээзи. Ону шүлүкчү чамдык одурулгарда мынчаар илередип турар:

...Чулуп келген чалгылгардан
Шүлүк дыңнап, бижип алдым.
(«Аялгадан шүлүк»).

...Өршээлдиг-ле Өндүр Дээрим
Өөрүшкүзүн, оожургалын
Угаан-биле, бодап-биле
Уруг бодум илип алдым...
(«Өршээлдиг-ле Өндүр дээрим»).

Артык Ховалыгның хөөнү – тыва бойдустуң бир хылы. Ол хылга тынар агаар – поэзия херек, ол чокта чурттап шыдавак кылдыр чаяттырган. Ону шүлүкчү боду бир шүлүүндө шагда-ла өчүй каапкан:

Чаңгыс сөстен
Удазыны үстүне бээр,
Чарылгыже
Ундарап кээр сеткилимни!
(«Хөөнүнү хөлчөк уян»).

Мында бодаал чонунуң көрүүшкүнү болгаш ооң философиязынга чоок. Ындыг тода болгаш чечен бижээни шүлүкчүнүн уран-шидизинин чогулмалының база бир херечизи болур.

Артык Ховалыг – арыг лирик шүлүкчү. Ооң поэзиясында тоожуушкун аяны дыңналбас, артык, тудуу сөстөр көзүлбес. Артык Ховалыгның лирикасы ооң сагыш-сеткилинин байлааның, күзел-соруунун дыңзынын илередикчизи. Ол боду тускай үннүг, тыва поэзияда туружун тыпкан мерген шүлүкчү болур.

Артык Ховалыг Тывадан чоруй баарга, бодум хуумда, дыка чоктап, хомудап арткан мен. Ол Тывазынче ээп келгеш, тыва культурага, чогаалга ам-даа улуг үлүүн кириштире бээр боор деп идегелим хевээр. Артык Ховалыг бистерге артык-даа эвес, аартык-даа эвес улуг ажилдакчы-выс, улуг шүлүкчүвүс, Тываның база бир кайгамчык кызы болгай.

Сайлыкмаа КОМБУ.

Чагаалар аразындан

ЭРЕНГЕЙЛЕП, БООРОЦНАП АЖЫЛДААР ЧОРУКТУ СОКСАДЫР ҮЕ КЕЛГЕН

ТР-ниң Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг кыска-даа бол үениң дургузунда республиканың кожууннарын эргип-кезип, ында чон-биле ужуражып, тускай эртемниглерниң болгаш чагырга даргаларының ажил-агынын хынап, чедер-четпес талаларын оларның арнынга-ла шүгүмчүлөп, эде-хере тыртып турары кончуг шын. Моон соңгаар хүн эрттирип, эреңейнип, боороцнап ажилдаар чорукту соксатканы дээр. Кожуун чагыргаларының ажилын шыңгы хыналдага алыры кончуг шын. А кожуун чагыргалары суму даргаларының ажилын хыналдага ап, чон-биле ажилдап, көдээ ажил-агыже чонну хаара тудуп, тускай угланышкынныг ажилдаары кончуг күзенчиг.

Мен бодаарымга, тус черлерниң чагыргаларының чон-биле ажилы кошкак болуп турар. Көдээ черлерниң ажил-агынын угланышкынын билип алырда, ук черлерниң хоочуннары-биле сүмележиپ тургаш, келир үеже планын тургузуп алыры чугула. Чижээлээрге, кайда сугаттыг черлер барыл? Ол черлерни чон ажыглап, тускай кооператив-даа болгай-ла, ынчаар организаастааш, тараа культураларын хөйү-биле тарып, далгандан кылгаш, чиик өртөккө садып, чонун хлеб-биле хандырып болур. Өске талазында, картофельди эңдере тарааш, өртөккө чедирип, аңаа ажилчын олуттарны чүге ажыдып болбас деп? Азы мал чемин хөйү-биле өстүргөш, ону база өртөккө чедирип, ажил чок хамаатыларны ажилга тургузуп

болгай. База бир угланышкын ногаа-чимисти эңдере тарып, ажаап, амыдырап болур.

Бо үстүндө чижектерни Барыин-Хемчик кожуунуң Барлык суурнуң девискээринге тургузуп болурун демдегеп тур мен.

Бо талазы-биле Чазак даргазының хүлээлгезин түр үеде күүседип турар В. Ховалыг кичээнгейге алыр дээрзинге идегедим. Ол ышкаш, мээң дилээрим болза:

Көдээ суурларда шагдаалар чок. Шаанда болза, суурга бир шагдаа чурттап, ажилдап турар турду. Ам болза, чаңгыс шагдаага ийи-үш суур харыладып каан. Ол шагдааның кайда чоруп турары билдинмес. Айтырарга ол суурда, дуу суурда мен деп, "хос өдүп" кааптар боор-дур. Бир шагдаа чаңгыс суурну харылап ажилдаар болза эки-дир ийин. Ону өөренип көөрүн диледим.

Ол ышкаш, көдээ суурларда база бир чидиг айтырыг – электри, чырык харылаар тускай эртемниг ажилдакчылар чогу. Суур бүрүзүнге электри харылаар тускай специалист турган болза. Электри өжөргө, кожуун төвүндө ону харылап турар даргаларже долгаарга, дораан келбес, база-ла хөй чылдагааннар чугаалаар-дыр.

Үстүндө бижээним көдээ ажил-агыга хамаарыштыр тус черлерде көдээ ажил-агы эргелелиниң ажилын шын ажилдаарынче идепкейин көдүрерин үе негеп келген.

Бо кыска чүүлүмнү доозуп тура, ТР-ниң Баштыңының албан-хүлээлгезин түр үеде күүседип турар Владислав Ховалыг даргавыстың ажилдап эгелээнин кончуг эки, кызымак-тыр деп санадым.

Дарый-оол СААЯ,
күш-ажылдың хоочуну.
Барыин-Хемчик кожуун,
Барлык сумузу.

ТЫВА «АМАЗОНКА» КЫС ЭГЛИП КЕЛИР БЕ?

2021 чылдың май 12-де Александр Ооржак башкының «Амазонка тыва кыс» дээн материалы кижиниң сонуургалын оттуруптар чорду.

Ававыстың авазының өгбелери хүрээ-хиит башкылары, хам-ламалар чораан. Оларның чугаазы-биле алырга, шаанда чок болган улусту черге хөөп чораан. Ол та кайы үеден бээр келген чугаа чүве. Оон та кайы үеде черге чидиг демир аймаа дээспес, чер кеспес деп дүрүм тыптып келген. Чок болган кижилерни пөске ораагаш, даглыг черлерге апарып каар апарган дээр. Кускун-сааскан чипкен болза, экизи ол. Хөөй бергеш, туруп келген болза, улузу муңгараар турган. Чок болган улузун тыва чон черге хөөп чораан дүрүм база турган-дыр. Черни ол хире хүндүлөп чораан. Хүрээлерге чудурук ышкаш алдын ширээ кырында салып каан турганын чон база көргөн. Оон орус культура келирге, чок болган улузун черге хөөп эгелээнинге чон амырап «эки-дир» дижип турган.

Баян-Колга тывылган амазонка кыстың мумия ышкаш арткан хевир-дүрүзүн ол черниң чонунуң көвей кезини көрбээн, дыңнаваан болуп турар.

Ол тыва кыс ам кайы хоорайның музейин каастап чыдар ирги? Кажан биске дедир эглип келир ирги?

Туризмни сайзырадыр деп турар-дыр. Ол тыва кыс бистиң Национал музейивисти каастаза кандыгыл? Алтайлар ындыг тывыжын дедир эгидип алганын билир бис. Чүү-даа чүвевисти – кызыгаар чоогу черлеривисти-даа, черден тывылган экспонаттарны-даа соңгаар-ла чорудар, кандаай улус бис?

Тываларның дайынга ажылап чорааны сыладыр эдип, долганып чоруп каар, часты бээр ышкаш дайзын коргудар (орустарның свистулька деп адап алганы) бичии борбак дайынчы херексели Ленинградтың эрмитажында деп чүвени база-ла солундан номчаан мен. Олар дедир эгиттинмес болганы ол бе?

Мария ТЮЛЮШ.
Шагаан-Арыг хоорай.

Чарлал — Реклама

Информационное сообщение о проведении открытого аукциона по заключению договоров аренды и купли-продажи земельных участков

Администрация муниципального района «Чаа-Хольский кожуун Республики Тыва» на основании постановления председателя администрации «О проведении открытого аукциона на право заключения договора» № 424 от «10» августа 2021 года извещает о проведении открытого аукциона по заключению договоров аренды и купли-продажи земельных участков.

Аукцион состоится «22» сентября 2021 года в 15:00 ч. в администрации Чаа-Хольского кожууна по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина 8, на 2 этаже в зале заседаний.

Для участия в торгах допускаются физические лица и юридические лица. Один заявитель вправе подать только одну заявку на участие в аукционе. Заявка на участие в аукционе, поступившая по истечении срока ее приема, возвращается в день ее поступления заявителю.

Предмет аукциона: заключение договора аренды.

Лот № 1: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Терезин общей площадью 14054 кв.м., кадастровый номер 17:14:0502003:235, разрешенное использование — выращивание зерновых и иных сельскохозяйственных культур. Со сроком аренды 49 лет.

Начальная цена - 3200, Размер задатка - 640, шаг аукциона - 96.

Лот № 2: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Даг баары общей площадью 120000 кв.м., кадастровый номер 17:14:0601001:344, разрешенное использование — выращивание зерновых и иных сельскохозяйственных культур. Со сроком аренды 49 лет.

Начальная цена - 4000, Размер задатка - 800, шаг аукциона - 120.

Лот № 3: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Терезин поле № 4 общей площадью 1500000 кв.м., кадастровый номер 17:14:0502003:234, разрешенное использование — выращивание зерновых и иных сельскохозяйственных культур. Со сроком аренды 49 лет.

Начальная цена - 4300, Размер задатка - 860, шаг аукциона - 129.

Лот № 4: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Улуг-Хову общей площадью 124613 кв.м., кадастровый номер 17:14:0601004:124, разрешенное использование — животноводство. Со сроком аренды 49 лет.

Начальная цена - 4000, Размер задатка - 800, шаг аукциона - 120.

Лот № 5: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, м. Терезин общей площадью 9659 кв.м., кадастровый номер 17:14:0502003:51, разрешенное использование — для выращивания сельскохозяйственных культур. Со сроком аренды 49 лет.

Начальная цена - 2970, Размер задатка - 594, шаг аукциона - 89,10.

Лот № 6: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. 60 лет Октября, дом 26 б общей площадью 2500 кв.м., кадастровый номер 17:14:0101029:794, разрешенное использование — предпринимательство. Со сроком аренды 5 лет.

Начальная цена - 9600, Размер задатка - 1920, шаг аукциона - 288.

Лот № 7: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Саянская, д. 3 а общей площадью 36 кв.м., кадастровый номер 17:14:0101029:249, разрешенное использование — под магазин. Со сроком аренды 5 лет.

Начальная цена - 4000, Размер задатка - 800, шаг аукциона - 120.

Предмет аукциона: заключение договора купли-продажи.

Лот № 8: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Хаялыг-Даг общей площадью 22000 кв.м., кадастровый номер 17:14:0701005:130, разрешенное использование — для ведения личного подсобного хозяйства.

Начальная цена - 8900, Размер задатка - 1780, шаг аукциона - 267.

Лот № 9: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Аргалыкты общей площадью 20000 кв.м., кадастровый номер 17:14:0502004:120, разрешенное использование — для ведения личного подсобного хозяйства.

Начальная цена - 8100, Размер задатка - 1620, шаг аукциона - 243.

По лотам ограничений и обременений в использовании земельных участков нет.

Заявки на участие в аукционе принимаются по рабочим дням с 18 августа 2021г. по 18 сентября 2021г. в отделе по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского района по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина д. 8, с 9:00ч до 18:00ч.

Сумма задатка должна поступить на расчетный счет организатора торгов до 18:00 ч «18» сентября 2021 года. (КБК 000000000000000000510, УФК по РТ (Администрация Чаа-Хольского кожууна), ОТДЕЛЕНИЕ — НБ Республики Тыва, ИНН 1715001332, ОКТМО 93656440101, БИК 019304100, КПП 171501001)

Для участия в аукционе претендент должен предоставить одновременно:

- 1) заявку (в двух экземплярах) на участие в аукционе с указанием реквизитов счета для возврата задатка;
- 2) копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);
- 3) нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица;
- 4) доверенность на лицо, уполномоченное действовать от имени заявителя при подаче заявки на участие в торгах;
- 5) документы, подтверждающие внесение задатка.

Информация о торгах размещена на Интернет-сайте администрации Чаа-Хольского кожууна <http://chaa-hol.rtyva.ru/> и на официальном сайте РФ для размещения информации о проведении торгов torgi.gov.ru.

ИЗВЕЩЕНИЕ

В администрацию муниципального района Чаа-Хольский кожуун Республики Тыва поступило заявление от гр. Российской Федерации Ойбаа Айслу Алексеевны о предоставлении земельного участка в аренду на 20 лет из земель населенных пунктов, с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Степная, дом 1, с общей площадью 1304 кв. м. с кадастровым № 17:14:0102001:199 (Постановление об утверждении схемы расположения земельного участка на кадастровом плане территории от 06.10.2020г. № 456).

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка, в течение тридцати дней со дня опубликования и размещения необходимо подать письменное заявление, также для ознакомления со схемой расположения земельного участка по адресу: 668221, Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина, 8, отдел по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского кожууна, тел 8 (394) 43-2-12-18.

Дата окончания приема заявлений: 18.09.2020г.

Хүндүлүг реклама берикчилери!

Ажыл-агыйыңарны бурунгаарладып шимчедир болгаш сайзырадыр-биле Тываның кожууннарында база Кызыл хоорайда тарап турар, неделяда ийи катап үнер ниитилеп-политиктиг «Шын» солунга боттарыңарның болгаш ажыл-агыйыңарның дугайында медээлерни салдырарын сүмөлөп тур бис.

Бистиң ертектеривис силерни өөртүр!

Силерни болгаш силерниң төлээлеринерни 9 шактан 18 шакка чедир (суббота, улуг-хүнде дыштаныр) Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузунда 100 дугаар бажында, 309 дугаарлыг кабинетте манап тур бис. E-mail: tuvamedia@bk.ru, телефон 8(394) 22-2-18-10, сот.телефон 8-923-267-07-49.

Бир чылдың дугуржулганын чарып алган болзуңарза, силерге чиигелдени кылып бээр бис.

Бонус кылдыр силер болгаш ажыл-агыйыңар дугайында медээлерни Интернет четкизинде сайттарга чырыдар.

Подарите музыкальное поздравление своим родным и близким на телеканале «Тува 24»

КАЖДУЮ СУББОТУ
В 8:30
ТЕЛЕПРОГРАММА
«ОТ ВСЕЙ ДУШИ»

8-923-262-14-73

ОТР 24

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.Н. АРАКЧАА.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адреси:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
каб. 29, 32

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-01-35, 2-18-10
Менеджер: Е.Э. Иргит. каб. 309
Солун чыскаакчылары:
С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак — 2-17-94
Корректорлар: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94

Харылзаа, информация технологийлары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хай-гаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херчилелдин дугаары — ПИ №ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» АН-ге парлаан.

(Индекс: 667000. Тыва Республика, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.

Чагыдылг индекси: хуу кижилерге — П6855, организацияларга — П6860

Солун неделяда ийи катап үнер (среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Солун келбейн барганда, 2-11-52 телефонче долгара.

2021 Чылда «ШЫН» СОЛУНУҢ
ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН

ЧАГЫДАР БОЛЗА,

ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 960 рубль.

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР

ЧАГЫДАР БОЛЗА,

ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 1212,24 рубль.

Тел.: 2-01-35

солуннун сайтызы:

[//shyn.ru](http://shyn.ru)

электроннуг почтазы:

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

Тираж: 4000 кезек

РАЗМЕЩЕНИЕ РЕКЛАМЫ

Реклама на радио

«Звезда-Кызыл»

всего за 3000 руб.!

РАДИО
ЗВЕЗДА

104.4 FM

АКЦИЯ ДЕЙСТВУЕТ С 10.08 по 30.09 2021г.

БОЛЕЕ ПОДРОБНО ПО АДРЕСУ: Г. КЫЗЫЛ.

УЛ. КРАСНОАРМЕЙСКАЯ Д. 100

ТЕЛ.: 8(39422) 2-18-10, 3-39-45